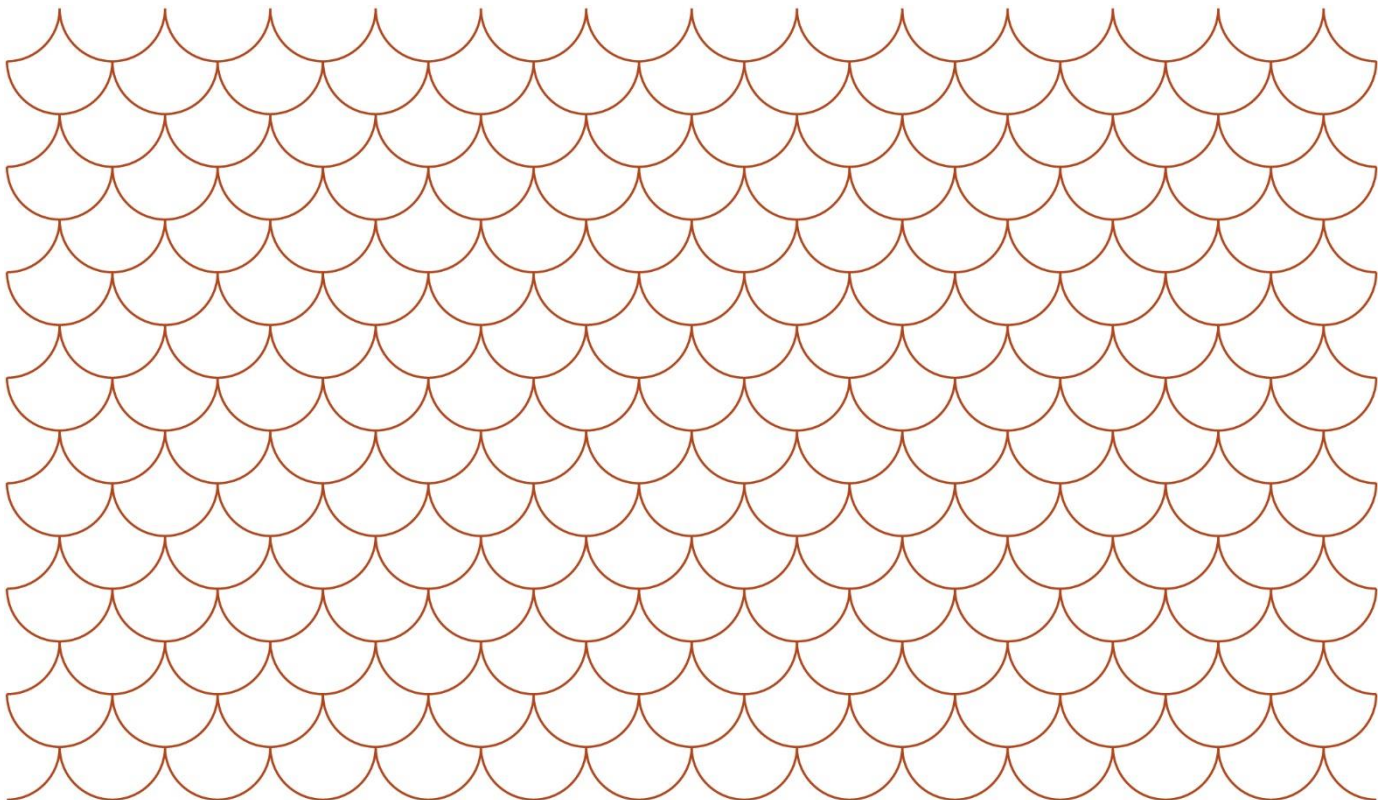

Kartläggning av kombinationsutbildningar

Slutrapport inom ESF-projektet
Kombinationsutbildning sfi

Publikationen finns att ladda ner som kostnadsfri
PDF från Skolverkets webbplats:

www.skolverket.se/publikationer

Dokumentdatum: 2023-04-27

Diarienummer: 2020:1763

Skolverket, Stockholm 2023

Innehåll

Hur rapporten kan läsas	4
Sammanfattning	5
1. Om rapporten	6
1.1 Bakgrund	6
1.2 Vad är en kombinationsutbildning?	7
1.3 Rapportens syfte och innehåll	7
1.4 Underlag	8
2. Kombinationsutbildningar idag	9
2.1 Förändringar i styrningen	9
2.2 Nationell nulägesbild	11
2.3 Hur arbetet med kombinationsutbildning kan se ut	15
3. Hinder och utmaningar	28
3.1 Begränsade förutsättningar att starta kombinationsutbildningar	29
3.2 Avsaknad av långsiktiga planeringsförutsättningar försvårar	30
3.3 Svårt att koordinera med Arbetsförmedlingen	32
3.4 Svårt att navigera mellan myndighetssystem	32
3.5 Den stora variationen och avsaknad av riktlinjer påverkar likvärdigheten	33
3.6 Det finns målkonflikter och dilemman	33
3.7 Samverkan med arbetslivet avgörande men svårt	35
3.8 Det kan finnas olika begränsningar i verksamheterna	37
3.9 Bristande förståelse hos beslutsfattare	38
3.10 Varierande tillgång till relevant kompetensutveckling	39
3.11 Svårt att överblicka, utvärdera och granska	40
4. Framgångsfaktorer	42
4.1 Vilka utbildningsinriktningar "fungerar" som kombinationsutbildning?	43
4.2 Vad kännetecknar framgångsrika kombinationsutbildningar?	45
5. Rekommendationer och avslutande diskussion	54
5.1 Rekommendationer	54
5.2 Avslutande diskussion	58
Referenser och vidare läsning	60

Hur rapporten kan läsas

Denna rapport syftar till att utgöra underlag för beslut om kombinationsutbildningar på olika nivåer. Rapporten vill bidra till kunskap om hur nuvarande systemstruktur för kombinationsutbildningar fungerar och bidra till lärande vad gäller förutsättningar och framgångsfaktorer i utbildningarnas planering, styrning och organisering.

Rapporten riktar sig till mottagare, däribland departement, huvudmän och utbildningsanordnare, som kan ha olika kunskapsintressen vad gäller kombinationsutbildningar. Av den anledningen ges här några inledande läshänvisningar. Den som snabbt vill få en uppfattning om rapportens huvudsakliga innehåll kan läsa rapportens inledande sammanfattning och de sammanfattningar som finns i inledningen av respektive kapitel. Den som huvudsakligen är intresserad av slutsatser som rör systemstrukturen för kombinationsutbildningar hänvisar vi till rapportens sammanfattning, kapitel 3 om vilka hinder och utmaningar kombinationsutbildningar är förknippade med samt kapitel 5 som innehåller rekommendationer som rör systemstrukturen. Den som huvudsakligen är intresserad av framgångsfaktorer för kombinationsutbildningar kan gå direkt till kapitel 4.

Förutom denna rapport har tre lärosäten tagit fram och publicerat rapporter med olika fokus, som bland annat innehåller värdefull läsning för lärare och annan skolpersonal som arbetar med kombinationsutbildningar.

- *Undervisning inom kombinationsutbildningar* av Nationellt centrum för svenska som andraspråk (NC), Stockholms universitet. Rapporten fokuserar på huvudsakliga förutsättningar för undervisningen inom kombinationsutbildningar främst med sfi.
- Linköpings universitet har tagit fram två rapporter. *Kartläggning av kombinationsutbildningar med fokus på yrkesutbildning* fokuserar på apl, branschernas delaktighet och validering samt hur upphandling eller auktorisation inverkar på genomförandet av kombinationsutbildningar. *Branschsamverkan och arbetsplatsförlagt lärande i kombinationsutbildningar* innehåller en fördjupning kring branschsamverkan och organiseringen av apl.
- Malmö universitet har tagit fram två rapporter. I *Studie- och yrkesvägledning i kombinationsutbildning* beskrivs hur vägledningen organiseras och bedrivs. *Studie- och yrkesvägledning i kombinationsutbildning. Del 2* innehåller en fördjupning kring organisatoriska förutsättningar och den generella vägledningens plats i kombinationsutbildningar.

Den som vill ta del av konkreta exempel och erfarenheter från kommuner och utbildningsanordnare om organisering och arbete med kombinationsutbildningar hänvisar vi till rapportens sista kapitel som innehåller referenser och webblänkar till vidare läsning.

Sammanfattning

Denna slutrapport har tagits fram som en del av det nationella projektet Kombinationsutbildning sfi som pågått mellan december 2020 och april 2023. Projektet, som ägs av Skolverket och finansieras av Europeiska socialfonden, har kartlagt nuläget och sammanställt lärdomar om kombinationsutbildningar.

I rapporten definieras kombinationsutbildningar som yrkesutbildningar på gymnasial nivå i kombination med svenska för invandrare (sfi) eller svenska som andraspråk (sva) på grundläggande nivå inom kommunal vuxenutbildning (komvux).

År 2021 genomförde 67 procent av kommunerna statsbidragsfinansierade kombinationsutbildningar. Även om antalet elever som läser kombinationsutbildning har ökat från 2017 var det dock fortfarande år 2021 en liten andel av sfi-eleverna (cirka 3 procent) respektive yrkes eleverna (cirka 6–7 procent) inom komvux som läste en kombinationsutbildning.

I avsaknad av en nationell struktur för kombinationsutbildningar har det utvecklats en bred variation i hur kombinationsutbildningar planeras, organiseras och genomförs.

Utbildningarna är förknippade med hinder och utmaningar på olika nivåer: begränsade förutsättningar att starta kombinationsutbildningar, avsaknad av långsiktiga planeringsförutsättningar till följd av statsbidragets utformning, koordineringen med Arbetsförmedlingen, samverkan med arbetslivet, svårigheten att navigera mellan myndighetssystem, målkonflikter och avsaknad av vägledning, begränsningar i verksamheterna vad gäller bland annat tillgången till studie- och yrkesvägledning samt varierande tillgång till kompetensutveckling.

Varken forskning eller beprövad erfarenhet finns i större omfattning om kombinationsutbildningar. Projektet har i rapporten samlat det som utifrån genomförd kartläggning och till viss del forskning inom relevanta områden kännetecknar framgångsrika kombinationsutbildningar. Ett integrerat undervisningsupplägg, med tätt samarbete mellan språk- och yrkeslärare samt gemensamma lärandemål är viktiga framgångsfaktorer för undervisningen. Andra framgångsfaktorer för kombinationsutbildning är exempelvis sammanhållna grupper, ändamålsenliga lokaler och en studie- och yrkesvägledning som en röd tråd genom utbildningen.

Projektet bedömer att den nationella nivån skulle kunna öka likvärdigheten genom bland annat framtagande av riktlinjer för hur utbildningarna ska organiseras och genomföras. Huvudmän och utbildningsanordnare bör utveckla sin styrning och organisering utifrån identifierade framgångsfaktorer för att säkerställa relevanta kombinationsutbildningar och en integrerad undervisning av hög kvalitet som påskyndar nyanländas väg till arbete.

1. Om rapporten

1.1 Bakgrund

Under flera år har det pågått initiativ både på nationell, regional och lokal nivå för att korta utrikesföddas, ofta med särskilt fokus på nyanländas, väg till arbete och delaktighet i det svenska samhället. Som ett led i detta har det under de senaste åren blivit allt vanligare att erbjuda utrikesfödda olika möjligheter att kombinera språk och förberedelser för kommande arbetsliv. I kommunerna kan det kallas för exempelvis yrkesinfärgad sfi, yrkesintroduktion eller yrkesutbildning med språkstöd.

I denna framväxt har begreppet kombinationsutbildning blivit allt vanligare. Inom kommunal vuxenutbildning (komvux) finns ett flertal olika kombinationer av svenska för invandrare (sfi) eller svenska som andraspråk (sva) och yrkesutbildning som ibland har helt egna namn, som exemplifierats ovan, men som ofta anses vara en kombinationsutbildning. Kombinationsutbildning är dock inte etablerat nationellt som en egen lärandeform och det finns i dagsläget ingen formellt bestämd definition av vad en kombinationsutbildning är.

Det har inte funnits någon samlad överblick över hur många och vilka kombinationer av sfi/sva och yrkesutbildning som finns i landet och det saknas aggregerad kunskap om vilka resultat denna typ av utbildningar leder till. Vidare är det i dagsläget upp till respektive huvudman att besluta om och i så fall hur en kombinerad utbildning ska utformas vad gäller bland annat antagningskriterier och kursinnehåll. Det gör att det saknas en likvärdighet i kombinationsutbildningarnas struktur, vilket i sin tur leder till en bristande likvärdighet i elevernas utbildning. Flera kommuner och regioner har uttryckt en önskan om mer statlig stöttning i arbetet med bland annat metodutveckling, och efterfrågar generellt lärdomar om hur kombinationsutbildningar bör utformas och bedrivas.

Det har med andra ord funnits behov av ökad kunskap om kombinationsutbildningar som kan användas för att fatta beslut om ändamålsenlig systemstruktur, organisering och genomförande av kombinationsutbildningar. Mot denna bakgrund har Skolverket mellan 1 december 2020 och 28 april 2023 bedrivit ett nationellt projekt finansierat av Europeiska socialfonden. Projektet har kartlagt vilka kommuner som erbjuder kombinationsutbildningar och hur kombinationsutbildningar planeras, organiseras och genomförs. Projektet har även sammanställt lärdomar och tagit fram rekommendationer. Parallellt med projektet har Skolverket på uppdrag av regeringen bedrivit annat nationellt utvecklingsarbete kring kombinationsutbildningar. Dels har Skolverket under 2021 och 2022 genomfört informations- och stödsatser riktade mot huvudmän, rektorer och lärare i organisering och genomförande av kombinationsutbildningar. Skolverket har även arbetat tillsammans med Nationellt centrum för svenska som

andraspråk vid Stockholms universitet för att utveckla kurs kring språk- och yrkesintegrerade arbetssätt inom kombinationsutbildningar.

1.2 Vad är en kombinationsutbildning?

Projektet har definierat kombinationsutbildningar som yrkesutbildningar på gymnasial nivå i kombination med svenska för invandrare eller svenska som andraspråk på *grundläggande nivå* inom komvux. Med grundläggande nivå inom komvux avses vuxenutbildning motsvarande grundskola. Det går även att läsa svenska som andraspråk på gymnasial nivå inom komvux, vilket avser vuxenutbildning motsvarande gymnasieskolan.

Projektets definition utgår från den definition som vid projektstarten användes inom ramen för statsbidraget för regional yrkesinriktad vuxenutbildning. Statsbidragets definition av kombinationsutbildning har dock vidgats under tiden projektet har pågått till att även innefatta yrkesutbildning på gymnasial nivå som kombineras med studier i svenska som andraspråk *på gymnasial nivå* inom komvux.¹

Projektets definition av kombinationsutbildning innebär att det finns språkutbildning som kombineras med olika typer av arbetsmarknads- eller yrkesförberedelser som inte har kartlagts inom ramen för projektet. Exempelvis:

- Branschförberedande inriktningar inom sfi som inte omfattar någon yrkeskurs inom komvux på gymnasial nivå. De kan exempelvis handla om sfi som kombineras med orienteringskurser i yrkessvenska.
- Förberedande enstaka yrkeskurser inom komvux på gymnasial nivå med sfi som är utspridda över en längre tidsperiod.
- Sfi eller sva som kombineras med kurser på högskolenivå eller utbildning utanför skolväsendet.

1.3 Rapportens syfte och innehåll

Denna slutrapport syftar till att utgöra underlag för beslutsfattande på såväl nationell som regional och lokal nivå i frågor som rör kombinationsutbildningar. Rapporten har därför ett särskilt fokus på projektets slutsatser om hinder och framgångsfaktorer för kombinationsutbildningar samt rekommendationer till aktörer med påverkan på hur kombinationsutbildningar planeras, organiseras och genomförs.² Denna slutrapport kompletterar Skolverkets redovisning av regeringens uppdraget Information om och stöd i genomförandet av

¹ Se SFS 2021:745 Förordning om ändring i förordningen (2016:937) om statsbidrag för regional yrkesinriktad vuxenutbildning. Denna förändring förklarar varför projektets avgränsning skiljer sig från den avgränsning som gjorts i den uppföljning Skolverket har gjort av kombinationsutbildningar och som presenteras i Skolverket (2023). *Information om och stöd i genomförandet av kombinationsutbildningar inom komvux.*

² I projektets delrapport finns mer utförliga beskrivningar av förekomsten av kombinationsutbildningar och hur de planeras, organiseras och genomförs. Se Skolverket (2022). *Kartläggning av kombinationsutbildningar – Delrapport inom ESF-projektet Kombinationsutbildning sfi.*

kombinationsutbildningar inom komvux (dnr. 2021:2069) på så vis att den fördjupar förståelsen för de slutsatser och rekommendationer som Skolverket lämnat i redovisningen.

Rapporten tar avstamp i kapitel 2 där vi ger en beskrivning av kombinationsutbildningar idag: förändringar som skett i komvux, hur vanligt det är med kombinationsutbildningar och hur planeringen, organiseringen och genomförandet kan se ut. I kapitel 3 redovisas vilka hinder och utmaningar kombinationsutbildningar är förknippade med. Kapitel 4 innehåller slutsatser om framgångsfaktorer utifrån vad som kännetecknat de kombinationsutbildningar som uppvisat goda resultat vad gäller elevernas anställningsbarhet och sysselsättning. I kapitel 5 presenteras rekommendationer och därefter följer en avslutande diskussion. I slutet av rapporten finns fullständiga referenser och tips på vidare läsning.

1.4 Underlag

Underlaget till rapporten utgörs av empiri som samlats in inom ramen för projektet. Empiriinsamlingen består av i huvudsak två delar: en nationell enkätundersökning och kvalitativa delkartläggningar i form av intervjuer genomförda i fem regioner. Där begreppet ”projektets kartläggning” eller ”kartläggningen” används i rapporten avser det samtlig empiriinsamling som gjorts inom ramen för projektet.

Den ena delen, en nationell undersökning av kombinationsutbildningar, har genomförts i form av en webbaserad enkätundersökning till landets huvudmän för komvux. 173 av 290 huvudmän besvarade enkätundersökningen (60 procent).

Den andra delen består av delkartläggningar och analyser framtagna av tre lärosäten och fem regioner: Linköpings universitet, Malmö universitet, Nationellt centrum för svenska som andraspråk (NC) vid Stockholms universitet, Region Gävleborg, Västra Götalandsregionen, Region Skåne, Region Uppsala och Region Västerbotten. Dessa delkartläggningar baserar sig främst på intervjuer i de fem nämnda regionerna med bland annat chefer för komvux, rektorer, utbildningsledare, lärare, studie- och yrkesvägledare³, regionföreträdare, arbetsgivare från olika branscher, fackliga företrädare och apl-ansvariga. En sammanräkning av antalet intervjuer i respektive delkartläggning visar att cirka 280 personer intervjuats.⁴ Vissa personer kan ha intervjuats av både regionerna och lärosätena. Lärosätena har även utgått från befintlig forskning i sina delkartläggningar.

Därutöver har projektet beaktat befintligt kunskapsunderlag om kombinationsutbildningar i form av rapporter, utvärderingar och statistik.

³ För läsbarhetens skull används fortsättningsvis benämningen vägledare för studie- och yrkesvägledare.

⁴ Antal personer som intervjuats i respektive delkartläggning: Region Gävleborg 19, Region Skåne 31, Region Uppsala 17, Region Västerbotten 14, Västra Götalandsregionen 21, Linköpings universitet 56, Malmö universitet 60, Stockholms universitet 64 (sammanräkning av antalet funktioner som intervjuats. En del personer har intervjuats både i egenskap av sfi-lärare och sva-lärare på grundläggande nivå).

2. Kombinationsutbildningar idag

I detta kapitel ges en beskrivning av kombinationsutbildningar idag: viktiga förändringar i styrningen av komvux som berör kombinationsutbildningar, hur vanligt det är med kombinationsutbildningar och hur planeringen, organiseringen och genomförandet kan se ut. Syftet med kapitlet är främst att ge en bakgrund till de hinder och utmaningar samt framgångsfaktorer och rekommendationer som beskrivs längre fram i rapporten.

Sammanfattning

- De senaste åren har det skett ett antal förändringar i styrningen av komvux som berör kombinationsutbildningar. Det har bland annat skett ändringar i förordningen om statsbidrag för regional yrkesinriktad vuxenutbildning, där definitionen av kombinationsutbildning har vidgats och kravet på medfinansiering inte gäller om kombinationsutbildningen kompletteras med stödinsatser. Det har även införts skyldighet för kommuner att erbjuda sammanhållen utbildning, inledande kartläggning och validering i skollagen. Det införs även krav på kommuner att samverka vid planering, dimensionering och erbjudande av utbildning i komvux på gymnasial nivå.
- Det finns ingen fullständig eller exakt bild över hur många kommuner som erbjuder kombinationsutbildningar och inom vilka utbildningsinriktningar. Det finns inte heller heltäckande statistik över vilka elever som läser vilka kombinationsutbildningar. De data som finns visar att både antalet kombinationsutbildningar och antalet elever som läser kombinationsutbildning har ökat sedan 2017. Projektets kartläggning i de fem regionerna visar samtidigt att utbudet av kombinationsutbildningar inom regionerna kan skifta från år till år, både avseende antal och vilka utbildningsinriktningar som erbjuds.
- I avsaknad av en nationell struktur har det utvecklats en stor variation i arbetet med kombinationsutbildningar. Det gäller såväl utbildningsplanering, antagningsprocess, språknivå, innehåll, studie- och yrkesvägledning, förhållandet mellan språk- och yrkesundervisningen, apl, stödjande insatser som orienteringskurser.

2.1 Förändringar i styrningen

Det har under senare tid skett en rad förändringar i styrningen av komvux som direkt eller indirekt berör kombinationsutbildning och dess elever.

2.1.1 Ändringar i förordningen om statsbidrag för regional yrkesinriktad vuxenutbildning

Under 2021 skedde ett antal förändringar i förordning (2016:937) om statsbidrag för regional yrkesinriktad vuxenutbildning. Kravet på medfinansiering togs bort för kombinationsutbildningar som innehåller stödjande insatser. Bidragsnivån för

yrkeskurser inom kombinationsutbildningar höjdes och det blev möjligt att söka bidrag för kombinationsutbildningar som innehåller svenska som andraspråk på gymnasial nivå.⁵

2.1.2 Skyldighet att erbjuda sammanhållen utbildning

Från och med den 1 augusti 2022 finns en skyldighet för kommunerna att inom komvux tillhandahålla en sammanhållen utbildning för nyanlända som omfattas av den så kallade utbildningsplikten.⁶ Utbildningen ska omfatta minst 23 timmars undervisning i veckan i genomsnitt under en fyra veckors period och följa en plan beslutad av hemkommunen. Utbildningen ska innehålla utbildning i sfi, orienteringskurser och kurser på grundläggande eller gymnasial nivå. Även andra insatser kan ingå.⁷ Förändringarna kan ha lett till att fler kommuner valt att erbjuda kombinationsutbildning som en del av en sammanhållen utbildning.

2.1.3 Krav på kommuner att samverka kring kompetensförsörjningen

Under projekttiden har flera lagändringar trätt i kraft som innebär att Skolverket, regionerna och kommunerna i ännu högre utsträckning ska arbeta för att utbudet av gymnasial utbildning ska möta de kompetensförsörjningsbehov som finns. Även dessa förändringar kan komma att leda till ett ökat utbud av kombinationsutbildningar.

Den 1 juli 2020, det vill säga några månader innan projektet startades, trädde lagändringar i kraft som innebar att komvux roll för kompetensförsörjningen förtydligades.⁸ Komvux ska förutom att ge en god grund för elevernas fortsatta utbildning utgöra en bas för den nationella och regionala kompetensförsörjningen.

Den 1 juli 2023 träder ytterligare lagändringar i kraft som syftar till en bättre kompetensförsörjning. Varje kommun ska som huvudregel samverka med minst två andra kommuner om planering, dimensionering och erbjudande av utbildning i ett primärt samverkansområde, och ska då väga in arbetsmarknadens behov. Kommunerna som ingår i ett primärt samverkansområde ska erbjuda invånarna fritt sök inom samverkansområdet och ska åta sig att svara för kostnaderna för en elevs utbildning avseende ett yrkesämne eller en sammanhållen yrkesutbildning i en annan kommun inom det primära samverkansområdet. Förändringarna kommer att tillämpas på utbildning som påbörjas efter den 31 december 2024.⁹

Regionerna har samtidigt fått ett förtydligt uppdrag att tillhandahålla bedömningar av länets kompetensbehov på kort och lång sikt, att genom samråd tillvarata branschernas kunskaper och kompetensbehov samt att rikta särskilt fokus på samverkan kring utbudet av gymnasial utbildning.¹⁰ Skolverket ska

⁵ Se Förordning (2021:745) om ändring i förordningen (2010:937) om statsbidrag för regional yrkesinriktad vuxenutbildning.

⁶ Utbildningsplikten trädde i kraft den 1 januari 2018 i samband med införandet av ett nytt regelverk för nyanländas etablering, etableringsprogrammet.

⁷ 20 kap. 3 a, 33 a och 33 b §§ skollagen (2010:800) och 24 § förordning (2011:1108) om vuxenutbildning.

⁸ Prop. 2019/2020:105 *Komvux för stärkt kompetensförsörjning*.

⁹ Prop. 2021/22:159 *Dimensionering av gymnasial utbildning för bättre kompetensförsörjning*.

¹⁰ Lag (2010:630) om regionalt utvecklingsansvar.

stödja huvudmän i deras planering och dimensionering av utbildning på gymnasial nivå genom att tillhandahålla regionala planeringsunderlag.

2.1.4 Skyldighet att erbjuda inledande kartläggning och validering

Den 1 januari 2023 trädde lagändringar i skollagen i kraft som bland annat innebär att hemkommuner är skyldiga att se till att den som vill få sitt kunnande kartlagt inför utbildning eller prövning inom komvux erbjuds en inledande kartläggning.¹¹ Huvudmannen för komvux är också skyldig att se till att en elev som behöver validering erbjuds det, om valideringen görs inom ramen för en eller flera kurser som bekostas av elevens hemkommun. Ändringarna innebär även att det förtydligas vad som avses med validering och vilken dokumentation den som genomgått en validering har rätt till. Lagändringarna skulle dels kunna bidra till att fler elever inom kombinationsutbildningar kan validera sitt kunnande, dels skulle den inledande kartläggningen kunna leda till att fler elever upptäcks vara i behov av en kombinationsutbildning.¹²

2.2 Nationell nulägesbild

I detta avsnitt ges en sammanfattning av den kunskap som finns om hur vanligt det är att erbjuda respektive läsa kombinationsutbildning och vilka utbildningsinriktningar som är vanligast. Nulägesbilden baserar sig huvudsakligen på Skolverkets register över kursdeltagare och elever samt information från statsbidragsredovisningen¹³, men även resultat från projektets enkätundersökning till landets kommuner har använts.

De trender och mönster som framgår av statsbidragsredovisningen och Skolverkets registeruppgifter ligger i allt väsentligt i linje med det som framgår av projektets enkätundersökning. Både enkätundersökningen och övriga källor har dock begränsningar som gör att det inte går att få en heltäckande eller precis bild över hur många och vilka kombinationsutbildningar som finns eller vilka elever som läser vilka kombinationsutbildningar. Enkätundersökningen saknar svar från 117 kommuner. Av Skolverkets register över kursdeltagare och elever framgår inte om de kurser eleverna har läst har lästs inom ramen för en kombinationsutbildning. I statsbidragsredovisningen finns av naturliga skäl inte uppgifter om de elever som läst kombinationsutbildning som är finansierad av kommunerna själva.

¹¹ 20 kap. 7 a § skollagen (2010:800).

¹² 20 kap. 42 § skollagen (2010:800).

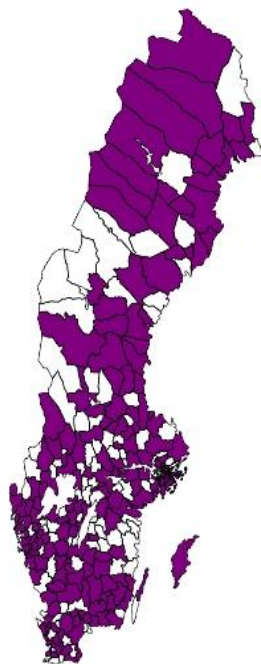
¹³ En mer utförlig beskrivning av nulägesbilden finns i Skolverket (2023). *Information om och stöd i genomförandet av kombinationsutbildningar inom komvux*, s.26–36. I den redovisningen ingår även elever som läst kombinationsutbildning med sva på gymnasial nivå samt elever som läst lärlingsutbildning som kombinationsutbildning.

2.2.1 En klar majoritet av kommunerna erbjuder kombinationsutbildning

Antalet kommuner som genomför kombinationsutbildningar har, likt antalet kommuner som tagit del av statsbidraget, ökat successivt sedan 2017. Under 2017 var det totalt 123 kommuner som bedrev statsbidragsfinansierade kombinationsutbildningar (42 procent av Sveriges kommuner). År 2021 hade det antalet ökat till 198 kommuner (68 procent av Sveriges kommuner).

Som framgår av Figur 1 är kommunerna som genomfört kombinationsutbildningar under 2021 relativt väl spridda över landet. De större sammanhängande områden där inga kombinationsutbildningar bedrevs återfanns i delar av Jämtland, Dalarna och södra Östergötland. Det behöver inte betyda att elever från dessa kommuner inte har haft möjlighet att läsa kombinationsutbildningar, de kan ha läst i en annan kommun, till exempel i en kommun som deras hemkommun samverkar med. Kommunerna kan också ha erbjudit utbildning men inte haft några sökande.

Figur 1. Kommuner som erbjuder statsbidragsfinansierade kombinationsutbildningar under 2021

Kartan utgår från de elever som redovisats som yrkesvux kombination inom ramen för statsbidraget och som läst minst en kurs i sfi eller sva på grundläggande nivå under 2021.

Av projektets kartläggning av kombinationsutbildningar i fem regioner framgår att antalet kombinationsutbildningar som erbjuds och inom vilka utbildningsinriktningar kan skifta från år till år. Det kan bero på exempelvis förändringar i söktryck, tillgång till lärare, efterfrågan/branschbehov eller byte av utförare av upphandlad utbildning.

2.2.2 En liten men ökande andel komvuxelever läser kombinationsutbildning

Ett annat sätt att få en uppfattning om hur vanligt det är med kombinationsutbildningar är att se till hur många elever som läser kombinationsutbildning. Den statistik som finns att tillgå kan inte ge en heltäckande eller precis bild av hur många elever som studerar kombinationsutbildningar. Det går dock att få en ungefärlig uppfattning genom att titta på två olika redovisningar; dels redovisningen av statsbidraget för regionalt yrkesvux, dels Skolverkets ordinarie insamling av statistik för komvux. Både statsbidragsredovisningen och Skolverkets ordinarie komvuxstatistik ger bilden att antalet elever som läser kombinationsutbildningar har ökat för varje år sedan 2017. Hur stor ökningen är ger de olika redovisningarna något skilda bilder av, vilket framgår av diagram 1 längre ner.

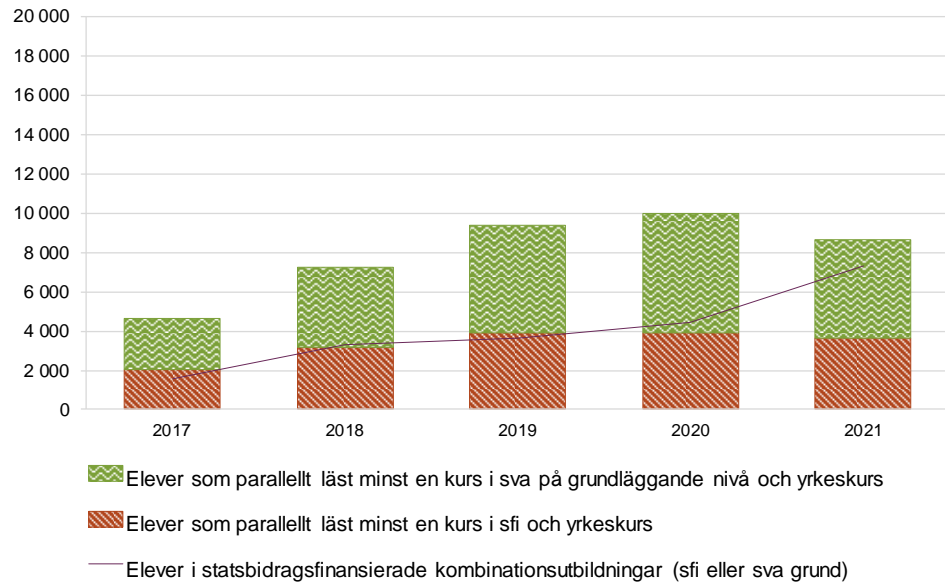
Redovisningen av statsbidraget för regionalt yrkesvux underskattar sannolikt antalet elever som läser kombinationsutbildningar. I redovisningen ingår inte utbildning som kommunerna finansierar själva och det har även varit möjligt att redovisa kombinationsutbildningar inom ”vanliga” yrkesvux.

Den ordinarie insamlingen av statistik för komvux kan ge en ungefärlig övre gräns för det totala antalet elever som läser kombinationsutbildning. I den ordinarie insamlingen av statistik för komvux går det att se hur många elever som läser sfi eller sva på grundläggande nivå och yrkeskurser samtidigt under respektive kalenderår. Utifrån denna statistik framstår det som att fler elever läser kombinationsutbildning än vad uppgifter från statsbidragsredovisningen indikerar. Det går dock inte att säga med säkerhet att de elever som ingår i denna statistik har läst en uttalad kombinationsutbildning.¹⁴

Samtidigt som antalet elever som läser kombinationsutbildningar har ökat har elevantalet inom komvux förändrats. Det totala antalet elever på sfi har minskat mellan 2017 och 2021, medan antalet elever som läser yrkeskurser på komvux har ökat under samma tidsperiod. Elever inom kombinationsutbildningar utgjorde utifrån de olika redovisningarna mellan 6,2 och 6,9 procent av yrkesvuxeleverna år 2021. Andelen sfi-elever som läste kombinationsutbildning utgjorde mellan 2,7 och 3,2 procent av det totala antalet sfi-elever samma år.

¹⁴ Med samtidigt menas att kursstart – kurslut för sfi- eller sva-kurs överlappar i tid med kursstart – kurslut för yrkeskurs för samma elev. I de fall kurslut saknas ses kursen som pågående och då även som samtidig om den andra kursen inte har ett kurslut innan den första kursens kursstart. Vissa elever har läst både sfi och sva samtidigt som yrkeskurs. Det finns vissa kvalitetsbegränsningar vad gäller start- och slutdatum på kurser i registret över elever och kursdeltagare i komvux. Det bidrar också till att antalet elever som läst kurser samtidigt ska ses som en övergripande uppskattning.

Diagram 1. Antal elever som läst minst en yrkeskurs och en kurs i sfi/sva grund under samma tidperiod, jämfört med antal elever som läst en kombinationsutbildning inom regionalt yrkesvux, 2017–2021

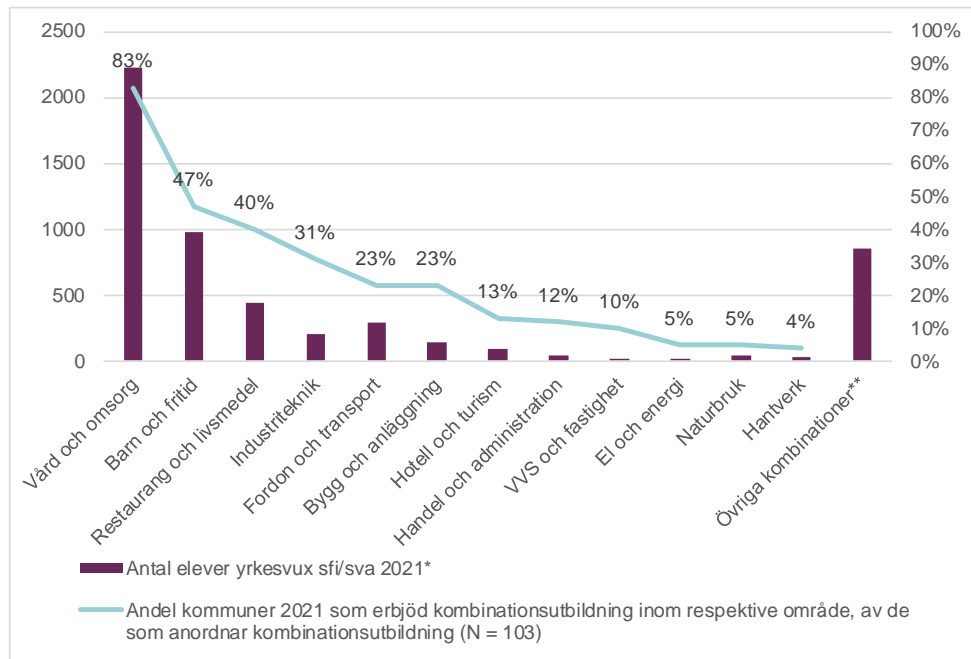

2.2.3 Vård och omsorg är den överlägset vanligaste utbildningsinriktningen

Sett till både antal elever som läser och antal kommuner som erbjuder utbildningen, är vård och omsorg den med bred marginal vanligaste utbildningsinriktningen inom kombinationsutbildningar. Därefter kommer barn och fritid och på tredje plats restaurang och livsmedel.

Fördelningen av elever mellan utbildningsinriktningar inom kombinationsutbildningar är jämförbar med yrkesinriktad utbildning på komvux i stort. Till skillnad från kombinationsutbildningar är det dock inom komvux i stort en mindre andel som läser restaurang och livsmedel och fler som läser el och energi.

Diagram 2. Antal elever som läst statsbidragsfinansierad kombinationsutbildning med sfi/sva grund 2021 och andel kommuner som samma år erbjöd kombinationsutbildning inom olika utbildningsinriktningar av de som erbjöd kombinationsutbildning

* Statistiken avser elever som läst en statsbidragsfinansierad kombinationsutbildning 2021 och som har läst minst 100 poäng inom en utbildningsinriktning. ** Inga uppgifter finns för hur stor andel av kommunerna som erbjuder övriga kombinationer. Uppgifter om antal kommuner som erbjuder olika utbildningsinriktningar baseras sig på enkätfrågan "Inom vilka områden erbjuder kommunen kombinationsutbildningar idag?" i projektets enkät från 2021.

2.3 Hur arbetet med kombinationsutbildning kan se ut

I avsaknad av en nationell struktur för kombinationsutbildningar, i kombination med olika förutsättningar för kompetensförsörjningsarbete och att bedriva utbildning inom komvux, har det utvecklats en bred variation i arbetet med kombinationsutbildningar på regional nivå, bland huvudmän och utbildningsanordnare.

I detta avsnitt beskrivs, med erfarenhet från de fem regioner som ingått i projektet och till viss del med hjälp av enkätunderlag och statistik, hur planeringen, organiseringen och genomförandet av kombinationsutbildningar kan se ut. De regioner som ingått är Region Gävleborg, Västra Götalandsregionen, Region Skåne, Region Uppsala och Region Västerbotten.

De fem regionerna skiljer sig åt avseende exempelvis näringslivsstruktur, kompetensförsörjningsbehov, arbetslöshet och storleken på målgruppen för kombinationsutbildning, vilket påverkar arbetet med kombinationsutbildningar. I Region Västerbotten är exempelvis arbetslösheten låg och det finns en stor efterfrågan på arbetskraft inom de flesta områden. Den stora efterfrågan gör att målgruppen för kombinationsutbildning kan få arbete även utan utbildning, exempelvis inom omsorgen. Även i Skaraborgsregionen innebär den stora efterfrågan på arbetskraft att potentiella elever i hög utsträckning väljer att arbeta i stället för att studera. Gävleborg och Skåne präglas å andra sidan av relativt hög

arbetslöshet och/eller låg sysselsättningsgrad. Uppsala har marginellt lägre förvärvsgrad än riket i stort men samtidigt lägre arbetslöshet.

Regionerna har också saker gemensamt med relevans för kombinationsutbildningar. Dels att det råder kompetensbrist inom många områden samtidigt som det finns ett överskott av individer som inte matchar den kompetens som efterfrågas. Dels att målgruppen för kombinationsutbildningar redan minskat och spås minska ytterligare. En anledning är att antalet nyanlända minskar. Flera intervjupersoner på regional nivå och inom komvux vittnar också om att de som kommer som nyanlända idag, och de som varit i Sverige en tid och står utan arbete generellt befinner sig betydligt längre från både utbildning och arbete än vad som tidigare varit fallet. Det innebär att allt färre invånare med behov av språk- och yrkesstudier har förutsättningar att gå en kombinationsutbildning.

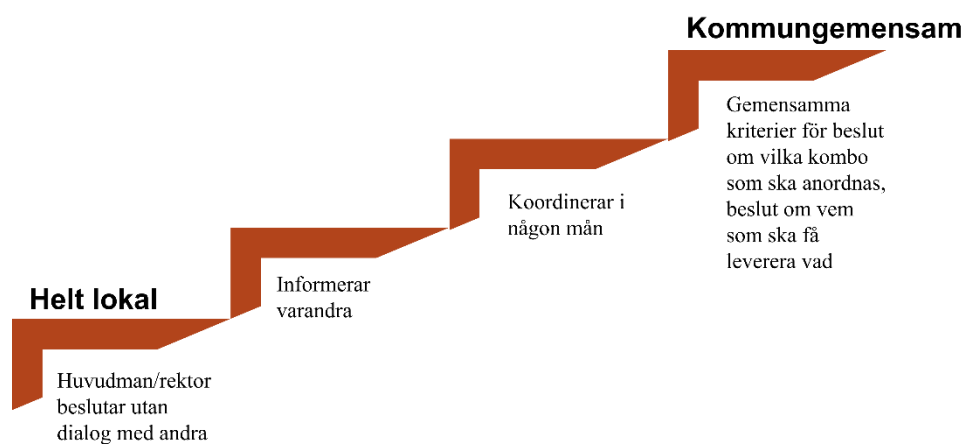
2.3.1 Hur utbildningsplaneringen kan se ut

Projektets kartläggning visar att kombinationsutbildningar oftast inte har egna strukturer eller forum för utbildningsplanering, utan är en del i planeringen av övrig vuxenutbildning inom till exempel yrkeshögskola och folkhögskola eller övrig yrkesutbildning som i sin tur avhandlas på flera nivåer i regionerna. Kombinationsutbildningar är alltså en del i en större kontext med dialoger i olika konstellationer om branschbehov, utbildningsutbud och matchning. Projektets kartläggning i de fem regionerna visar att vetskapen om kombinationsutbildningar bland aktörer delaktiga i dessa forum varierar, men generellt har ökat med tiden.

Kommunsamverkan och regional utbildningsplanering

Kartläggningen visar att graden av samplanering kommuner emellan vad gäller just utbudet av kombinationsutbildningar varierar brett. Nedan illustreras det genom en samplaneringstrappa, som visar att utbildningsplaneringen kan vara helt lokal på vissa platser men på andra helt kommungemensam.

Figur 2. Samplaneringstrappa kring kombinationsutbildning

Där planeringen är *helt lokal* beslutar kommunen, i praktiken ofta rektor för vuxenutbildningen, om kombinationsutbildning ska startas och vilken utbildningsinriktning utan dialog med rektorer i andra kommuner.

På andra platser *informerar* kommuner varandra när beslut redan är fattade eller inför att beslut kommer att fattas.

På ytterligare andra platser sker *koordinering i någon mån*, exempelvis för att undvika att liknande utbildningar startar samtidigt. Varje enskild kommun fattar sina beslut men dialogen påverkar besluten i någon mån.

Slutligen finns exempel där utbildningsplaneringen är *kommungemensam*. På dessa platser fattas gemensamt beslut om vem som ska få leverera vad. Utifrån de fem kartlagda regionerna tycks detta förfarande vara ovanligt. Göteborgsregionen är ett exempel, vars nätverk för rektorer inom vuxenutbildningen har en utbudsgrupp som efter ansökningar från de olika kommunerna fattar beslut om vem som ska få leverera vad.

Förutom variationen i graden av samplanering finns även en bred variation i samarbetet kommuner emellan i de kartlagda regionerna vad gäller principer vad gäller att ta emot sökande från andra kommuner, hur villiga kommuner är att betala interkommunal ersättning och hur organiseringen kring detta ser ut, men även i vilken mån kommuner samarbetar vad gäller marknadsföring av och information om utbildningar.

Intervjuer med representanter för bland annat regioner och huvudmän i de fem regioner som ingått i projektet visar att potentialen i regional utbildningsplanering varierar. Det finns regioner där flera intervjupersoner på olika nivåer beskriver att det finns outnyttjad potential i en mer regional utbildningsplanering och mer samverkan generellt kring kombinationsutbildningar. På omvänt sätt finns det samtidigt andra regioner där intervjupersoner har svårt att identifiera vad det skulle gå att få ut av (mer) regional samplanering.

Att genom samarbete kommuner emellan tillsammans kunna erbjuda ett bredare utbud och få ett större elevunderlag bygger nämligen på att ett antal förutsättningar finns på plats. Projektets regionala kartläggning visar att skillnader i bland annat befolkningstäthet, elevunderlagets storlek och pendlingsmöjligheter på sina håll gör att eleverna inte är så många och så rörliga att potentialen i en mer regional utbildningsplanering skulle kunna realiseras. I mindre kommuner kan det därtill finnas en farhåga att de större kommunerna som har kapacitet att anordna kombinationsutbildningar skulle "dränera" små kommuner på invånare i arbetsför ålder.

Kartläggningens intervjuer med representanter för regioner och huvudmän visar samtidigt att det finns saker i alla regioner som skulle kunna utvecklas vad gäller samarbete kring kombinationsutbildningar. Det handlar exempelvis om:

- Möjligheten i att samarbeta genom fjärr- och distanslösningar för kombinationsutbildningar, framför allt för regioner med små kommunala vuxenutbildningar och långa avstånd.
- Mer strategiska samtal och koordinering av vilka utbildningar som erbjuds var.
- Koordinering av kursstarter för att undvika halvtomma utbildningar och minska väntetiden för kursstart för individer.
- En gemensam funktion för samordning.
- Mer utvecklad struktur/systematik/processkedja för kartläggning av och dialog kring arbetslivets behov mellan den lokala och regionala nivån, inklusive vilken roll som regionerna skulle kunna ta.
- Mer gemensam marknadsföring och information om utbudet.

Branschsamverkan i utbildningsplanering

Kommuner samarbetar vanligtvis inte bara med andra kommuner i planeringen av kombinationsutbildningar. Projektets enkätresultat visar att nästan samtliga svarande kommuner som erbjuder kombinationsutbildning har samverkat med andra än den egna vuxenutbildningen i planeringen av utbildningen. 64 procent av de svarande uppger att de samverkat med 1–3 aktörer och 33 procent med 4–6 aktörer. De två vanligaste aktörerna att samråda med är branscherna och de samsökande kommunernas vuxenutbildningar. Andra aktörer som det förekommer att kommunerna samråder med är exempelvis den egna arbetsmarknads- eller näringslivsenheten, Arbetsförmedlingen eller regionen (regionalt utvecklingsansvarig).

Branschsamverkan i utbildningsplanering kan ske i många olika former, på olika nivåer och vara olika omfattande. På en del platser sker samverkan främst genom formella samverkansfora såsom programråd, branschråd och yrkesråd. På andra platser sker branschsamverkan i utbildningsplanering främst genom mer informella kontakter direkt mellan rektor eller yrkeslärare och arbetsgivare. Det kan även finnas särskilda funktioner som arbetar nära företag för att fånga upp rekryteringsbehov.

I vissa fall begränsar sig samarbetet till att branscherna ger inspel kring kompetensförsörjningsbehov eller utmaningar som de står inför. Det kan exempelvis ske på regional nivå inom ramen för strategisk samverkan kring kompetensförsörjningsfrågor, där kombinationsutbildningar specifikt kan tas upp men där det i huvudsak handlar om ett helhetsperspektiv. Ibland sker inget direkt samarbete i planeringen, utan utbildningsanordnaren utformar utbildningen utifrån tidigare erfarenheter och kunskaper om branschbehov från andra utbildningar mot yrkesområdet som de erbjudit. I andra fall kan branschföreträdare vara aktivt involverade i planeringen, det vill säga i att omvandla identifierade behov till (kombinations)utbildning. Vad som diskuteras i samverkan varierar, men handlar ofta om frågor som rör utformningen av utbildningen och dess innehåll, marknadsföring, organisering av apl och att

utforska möjligheter till apl-platser. Det kan även handla om ansvarsfördelning. Vad som diskuteras beror delvis på om det rör sig om en ny kombinationsutbildning och om samverkan redan är etablerad genom gymnasie- eller vuxenutbildningens yrkesutbildningar.

Alla kombinationsutbildningar inriktar sig mot områden där det råder kompetensbrist. Av projektets enkät framgår att bristyrken och samverkan med arbetsgivare är det som främst avgör utbildningsutbudet av kombinationsutbildningar. Många intervjupersoner i projektets kartläggning betonar att efterfrågan från bransch och arbetsgivare är en grundläggande förutsättning för att anordna kombinationsutbildning. Utbudet representerar samtidigt endast en liten del av de bristyrken som finns. Både enkätundersökning och intervjuer pekar mot att huvudmännen i sina beslut ofta i någon mån väger in verksamhetens förutsättningar vad gäller till exempel personal, kompetens och lokaler och/eller elevernas behov och önskemål.

De två vanligaste utbildningsinriktningarna inom kombinationsutbildning, vård och omsorg respektive barn och fritid, är också de vanligaste inriktningarna inom regional yrkesinriktad vuxenutbildning i stort. Många huvudmän har därmed redan flera verksamhetsmässiga förutsättningar på plats för att starta kombinationsutbildning med dessa utbildningsinriktningar. Dessa två utbildningsinriktningar syftar ofta till att bidra till den kommunalt finansierade verksamhetens kompetensförsörjning. En del intervjuade menar att det är den ”enklaste” vägen att gå, då de vet att det finns ett kontinuerligt behov av personal och att det kan vara lättare att föra dialog inom den egna förvaltningen än att initiera dialog med arbetsgivare inom näringslivet. Det finns ofta en uppbyggd samverkan kring apl inom dessa branscher internt i kommunerna och med eventuella upphandlade enskilda utbildningsanordnare. Det som enligt intervjuade huvudmän och utbildningsanordnare tar längst tid att få till i arbetet med att starta upp en kombinationsutbildning är nämligen att få till det samarbete med arbetsgivare som krävs för att kunna utforma en relevant kombinationsutbildning och säkerställa att det finns apl-platser som uppfyller de krav som finns för utbildningen. Att starta upp en kombinationsutbildning kan ta allt ifrån sex veckor till drygt ett år. När det har gjorts tidigare och det redan finns upparbetade kontakter med arbetsgivare kan det av förklarliga skäl gå snabbt.

2.3.2 Hur organiseringen kan se ut

Kartläggningen i de fem studerade regionerna visar att kombinationsutbildningar kan organiseras, utformas och genomföras på många olika sätt. Ett flertal, ofta samverkande, förutsättningar påverkar hur huvudmän och utbildningsanordnare arbetar med kombinationsutbildningar. Huvudmän har inte bara att överväga hur kombinationsutbildningar bör utformas, utan även om det också eller i stället bör erbjudas andra varianter där språk och yrke kopplas samman.

Några förutsättningar som påverkar vägvalen vad gäller utformningen av kombinationsutbildningar är geografiskt läge, politiska prioriteringar, finansiella resurser, hur kommunen är organiserad, storleken på kommunen generellt och

vuxenutbildningen specifikt, om vuxenutbildning bedrivs i egen regi och/eller på entreprenad, lokaler, samarbete med gymnasieskolan, samarbete med näringslivet, vilka insatser Arbetsförmedlingen erbjuder, elevunderlagets storlek, elevernas förutsättningar och behov och tillgången på personal inom olika yrkeskategorier. Även synen på kombinationsutbildningens tänkta funktion påverkar vägval på olika nivåer.

Vilken prioritet som utvecklingsarbete kring kombinationsutbildningar har och vilken utvecklingskapacitet som finns, exempelvis i form av strategiska resurser, har också betydelse för organiseringen och utformningen. På vissa platser bedrivs, eller har det bedrivits, särskilt utvecklingsarbete kring kombinationsutbildningar. Exempelvis genom att en särskild funktion har arbetat med utveckling av kombinationsutbildningar eller genom särskilda utvecklingsprojekt, vilket ofta inkluderat kompetensutvecklingsinsatser och framtagande av riktlinjer eller liknande för hur kombinationsutbildning bör bedrivas. På andra håll har det inte satsats på något särskilt utvecklingsarbete och det finns ingen tydlig idé från huvudmannens sida om hur kombinationsutbildning bör bedrivas eller vilken undervisning man vill se.

Av projektets enkätundersökning framgår att det vanligaste är att kombinationsutbildningar bedrivs i kommunal regi (47 procent av de svarande). Cirka 20 procent av de svarande uppger att kombinationsutbildningarna bedrivs både i egen regi och på entreprenad. En lika stor andel anger att de genomförs i formell samverkan med andra kommuner. Cirka 15 procent erbjuder endast kombinationsutbildningar på entreprenad.

Antagningsprocessen kan se ut på många skilda sätt. I vissa kommuner läggs mer kraft på antagningsprocessen än i andra. I några kommuner som intervjuats är exempelvis vägledare tillsammans med lärare och rektor involverade i processen. Sökande kallas till samtal för noggrann kartläggning och för att säkerställa att de elever som söker är behöriga och har förutsättningar att klara av utbildningen. I andra kommuner är antagningsprocessen betydligt enklare utformad.

Någon form av kartläggning av elevers språkkunskaper och/eller erfarenheter, kunskaper och kompetenser knutna till arbetslivserfarenheter görs ofta innan elever påbörjar kombinationsutbildning. Vem eller vilka som arbetar med kartläggning är olika beroende på hur vuxenutbildningen i stort är organiserad. Den generella bilden som framträder är att det finns utvecklingsområden i organiseringen av kartlägningsarbetet. Den dokumentation som ska förmedla resultatet av den kartläggning som görs innan eller under antagningsprocessen når exempelvis inte alltid lärarna. Dokumentationen kan exempelvis ”fastna” hos huvudmannen eller kommunens arbetsmarknadsenhet. När eleverna väl påbörjat utbildningen gör både språk- och yrkeslärare en egen kartläggning. I vissa fall genomför en vägledare först en mer översiktlig kartläggning.

2.3.3 Hur genomförandet kan se ut

Kartläggningen i de fem regionerna visar att genomförandet av kombinationsutbildningar varierar både mellan huvudmän och utbildningsanordnare. Kartläggningen visar också att genomförandet kan variera mellan kombinationsutbildningar hos samma huvudman. Nedan beskrivs utformning och genomförande avseende språklig nivå, form, stödjande insatser, apl, validering och studie- och yrkesvägledning.

Utformning

Vad gäller utformningen av språk- och yrkesutbildningen går det att skilja på tre olika typfall att lägga upp utbildningen på:

- *Parallell:* I ett parallellt utbildningsupplägg finns inte så mycket samarbete mellan språk- och yrkeslärare. Exempelvis kan elever läsa sfi eller sva på förmiddagen och yrkesstudier på eftermiddagen. Apl hör ofta till yrkeslärarens domän.
- *Kombinerad:* I ett kombinerat utbildningsupplägg samordnar sig språk- och yrkeslärare i någon mån. Lärarna kan ha varsitt klassrum men planerar och bedömer elevernas framsteg som en gemensam angelägenhet. Apl planeras och bedöms ofta tillsammans.
- *Integrerad:* I ett integrerat utbildningsupplägg arbetar språk- och yrkeslärare med dubbel bemanning i samma klassrum. Yrkespråk ses som en naturlig del av yrkesutbildningen. Apl planeras och bedöms tillsammans.

Förordningen om statsbidrag för regional yrkesinriktad vuxenutbildning anger inte vilken utformning kombinationsutbildningar ska ha och Skolverket samlar inte in någon nationell statistik om vilken utformning de kombinationsutbildningar som bedrivs har. Projektets enkätundersökning visar att det kombinerade upplägget är det vanligaste sättet att utforma kombinationsutbildningar (62 procent) och därefter kommer det integrerade genomförandet (39 procent). Minst vanligt är att ha ett parallellt upplägg med fristående kurser utan samordning (19 procent).¹⁵

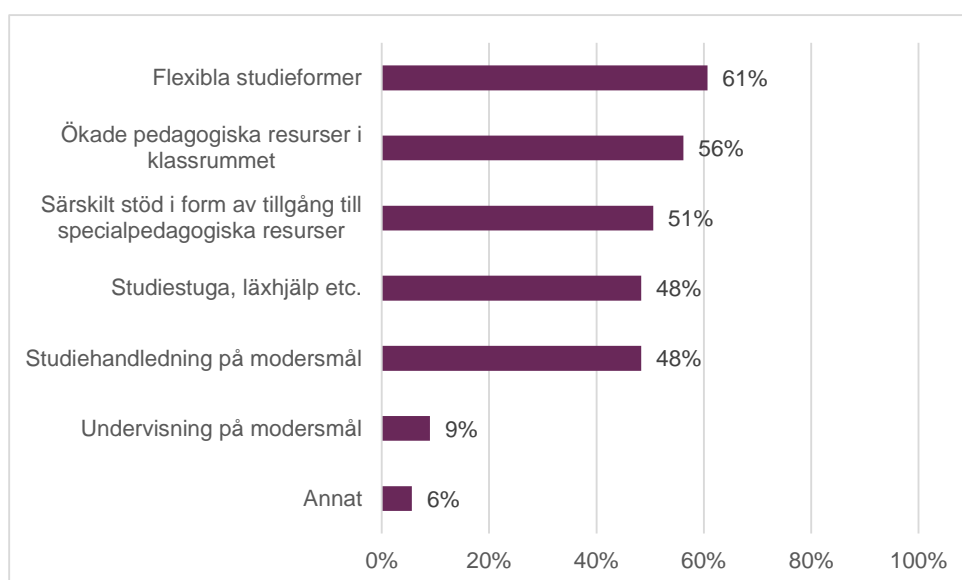
Projektets kartläggning visar att var initiativet att starta kombinationsutbildning kommer ifrån verkar kunna få betydelse för vilka faktorer som främst tas hänsyn till i utformningen av undervisningen. När initiativ kommer exempelvis från kommunpolitiker eller samrådsorgan, utgår utformningen ofta från en önskan att snabbt lösa kompetensförsörjningsproblem och att erhålla statsbidrag. I dessa fall tas det sällan hänsyn till vilken typ av undervisning man vill se och/eller har möjlighet att erbjuda med de förutsättningar som går att ordna. Lärare involveras i regel sent i planeringen. När initiativ kommer från rektorer och/eller lärare, är det vanligare att rådande förutsättningar i form av exempelvis tillgång till lämpliga

¹⁵ Kommuner som erbjuder fler än en kombinationsutbildning kan ha olika upplägg på dem, vilket gör att summan överstiger 100 procent.

lärare, lokaler och didaktiska frågor, i högre grad får styra upplägget av undervisningen.

Av projektets enkätundersökning framgår att de flesta, nio av tio, kommuner erbjuder någon form av stödjande insatser för kombinationsutbildningar. Skälen till att stödjande insatser inte erbjuds tycks variera, exempelvis nämns personal- eller resursbrist, att det inte funnits behov eller att det inte blivit aktuellt ännu.

Diagram 3. Andel kommuner som erbjuder olika stödjande insatser, 2021

Not. N = 89. Källa: Projektets enkätundersökning.

Som framgår av diagrammet är det stor skillnad på vilka stödjande insatser elever erbjuds beroende på vilken kommun de läser i. Få, knappt 10 procent, av kommunerna erbjuder 5–6 olika typer av stödjande insatser. Därutöver är det ungefär lika stora andelar, mellan 21 och 24 procent, som erbjuder en, två, tre eller fyra olika typer av stödjande insatser.

De flesta, cirka nio av tio, av de svarande kommunerna i projektets enkätundersökning erbjuder orienteringskurser inom ramen för sina kombinationsutbildningar. Den vanligaste orienteringskursen som erbjuds är yrkessvenska (77 procent). Därefter studieteknik (46 procent) och introduktion till kurser (44 procent).

Språk- och yrkeskurser

Vad gäller innehåll kan det variera vilka yrkeskurser som läses och i vilken ordning mellan huvudmän som erbjuder samma utbildningsinriktning. Förordningen om statsbidrag för regional yrkesinriktad vuxenutbildning reglerar inte hur stor del av utbildningen som ska utgöras av yrkesutbildning respektive utbildning i sfi eller sva. Samma utbildningsinriktning kan läggas upp olika runtom i landet avseende exempelvis omfattning, språkkursernas förhållande till yrkeskurserna och språknivå. Tabellen nedan exemplifierar hur två olika utbildningsanordnare har lagt upp samma utbildningsinriktning – kock.

Tabell 1. Exempel på hur kombinationsutbildning med inriktning kock kan läggas upp

	Kock Falköping	Kock Stockholm
Språknivå	Sfi-D rekommenderad förkunskap	Studieväg 2 godkänt betyg i Sfi-B
Yrkeskurser omfattning (poäng)	1380 poäng	1350 poäng
Språkkurser omfattning	Sva på grundläggande nivå, en delkurs per termin (ca 500 p för de flesta elever)	Sfi 250 p (Sfi läses inom orienteringskursen Yrkessvenska)
Längd	60 veckor	55 veckor
Undervisningstid exl. hemstudier	19 timmar/vecka	30 timmar/vecka
Kursinnehåll exkl. språk- och orienteringskurser	Hygien (100 p) Matlagning 1 (100 p) Service och bemötande (100 p) Livsmedels- och näringskunskap (100 p) Matlagning 2 (200 p) Branschkunskap inom restaurang och livsmedel (100 p) Matlagning 3 (200 p) Specialkoster (100 p) Komvuxarbete (100 p)	Livsmedels- och näringskunskap 1 (100 p) Matlagning 1 (100 p) Hygien (100 p) Branschkunskap inom restaurang och livsmedel (100 p) Matlagning 2 (200 p) Matlagning 3 (200 p) Matlagning 4 (200 p)
Orienteringskurser	Studietekniska färdigheter (100 p) Introduktion (30 p) Yrkessvenska (150 p)	Yrkesorientering inför kombinationsutbildning (50 p) Yrkesintroduktion inom valt yrkesområde (50 p) Yrkessvenska (250 p)
Andel apl	25 % (15 veckor)	Cirka 40–50 % (cirka 30 veckor)

Utbildningarna skiljer sig åt exempelvis vad gäller hur stor andel som utgörs av apl men också vilka kurser som ingår, i vilken mån olika yrkeskurser läses samtidigt och omfattningen av språkundervisningen. I Falköping läser eleverna exempelvis yrkeskursen Service och bemötande, medan eleverna i Stockholm får till sig det innehållet genom en av orienteringskurserna.

Vad gäller vilka språkkurser som yrkeskurserna läses med, har det i projektets kartläggning framkommit att huvudmännen i de fem regionerna över tid tenderat att ställa allt högre språkliga krav på eleverna som läser kombinationsutbildningar. Huvudmän har inte rätt att ställa upp generella förkunskapskrav för antagning till komvux – det ska göras en individuell bedömning om en elev är behörig och har förutsättningar att klara utbildningen. Av projektets kartläggning framgår dock att verksamheter i praktiken ofta formellt formulerar språkliga nivåer, exempelvis avklarad sfi kurs D, för att få påbörja en viss kombinationsutbildning. Av kartläggningen framgår även att samma utbildningsinriktning, exempelvis barn och fritid, av olika huvudmän kan

bedömas kräva olika förkunskaper i svenska. En konsekvens av de högre språkliga kraven är att huvudmännen anordnar färre kombinationsutbildningar mellan yrkeskurser och sfi, och fler mellan yrkeskurser och kurser i svenska som andraspråk. Denna bild bekräftas av statistiken över elever som läst kombinationsutbildningar inom regionalt yrkesvux. Andelen elever som läst en yrkesutbildning i kombination med sfi har minskat från 52 procent år 2017 till 40 procent år 2021.

Både projektets enkät och statsbidragsredovisningen visar att det inom kombinationsutbildningar med sfi är vanligast med kurs C och D och studieväg 2. Baserat på uppgifter om statsbidragsfinansierad kombinationsutbildning är det inom kombinationsutbildningar med sva på grundläggande nivå ungefär lika vanligt att läsa nationell delkurs 2 respektive 3 (27–29 procent). Något färre elever läser nationell delkurs 1 inom sin kombinationsutbildning (17 procent).

Studie- och yrkesvägledning

Individuell och generell vägledning

- *Individuell vägledning* syftar främst på personlig vägledning, ofta i form av samtal, enskilt eller i grupp.
- *Generell vägledning* avser all den verksamhet som bidrar till att ge elever kunskaper och färdigheter som underlag för att fatta beslut om framtida studie- och yrkesval. Det kan bland annat innebära undervisning, arbetslivskontakter, samtal mellan lärare och elev och informationsspridning.

Bilden utifrån de fem studerade regionerna är att studie- och yrkesvägledning förekommer i liten utsträckning vid antagning till kombinationsutbildning. Den individuella vägledning som förekommer sker främst innan valet av kombinationsutbildning. Det finns vägledare som bokar in alla elever på sfi på obligatoriska samtal, men mer vanligt är att elever erbjuds samtal vid behov. Fokus inför antagning ligger oftast på att informera och det arbetas i relativt liten omfattning med samtal av vägledande karaktär. Informationen handlar ofta om utbildningsutbud och studiefinansiering. Individuella vägledningssamtal under utbildning är oftast begränsat till om det sker förändringar i elevers studiesituation.

Den generella vägledningen tycks i dagsläget inte ha en tydlig plats i kombinationsutbildning, men många aktiviteter som lärare och vägledare arbetar med innehåller vägledande inslag samt yrkes- och arbetsmarknadskunskap i olika former. Det kan exempelvis ske i form av förberedande orienteringskurser innan en kombinationsutbildning eller orienteringskurser som utgör en del av kombinationsutbildningen. Av projektets enkätundersökning framgår att ungefär var fjärde svarande kommun erbjuder kunskaper om arbetsliv/arbetsmarknad som orienteringskurs. Knappt var femte kommun erbjuder studie- och yrkesval som

orienteringskurs. Några, färre än en av tio, kommuner erbjuder båda dessa orienteringskurser. Orienteringskurser kan ligga före en kombinationsutbildning men också ingå som del i kombinationsutbildningen. Ibland sker generell vägledning insprängt i yrkesutbildningen. Hos vissa utbildningsanordnare är vägledare involverade i generell vägledning, hos andra är det framför allt yrkeslärare som håller i de delar som handlar om att förbereda eleverna för kommande yrkesliv. I vilken grad samverkan sker mellan vägledare och lärare i själva undervisningen varierar, och den samverkan som sker har ofta uppstått utifrån medarbetarnas eget initiativ.

Validering, apl och samarbete med arbetsgivare under utbildningen

Både enkätundersökningen och genomförda intervjuer visar att validering inom kombinationsutbildningar sker i låg grad. Endast 13 procent av de svarande i projektets enkät uppger att de erbjuder validering som orienteringskurs. Av intervjuerna framgår dock att yrkeslärare ofta har ett validerande förhållningssätt, exempelvis att eleven inte behöver göra vissa moment eller att ytterligare kurser läggs till i utbildningen. Alla är dock inte positiva till validering inom kombinationsutbildningar. I kartläggningen förekommer kritiska röster som menar att validering gör att eleven går miste om nödvändig språkträning vilket kan medföra att eleven inte blir anställningsbar trots avklarad utbildning.

När utbildningen genomförs består branschens delaktighet i hög grad av den arbetsplatsförlagda utbildningen (apl), även om det förekommer att branschföreträdare är engagerade i den skolförlagda delen genom till exempel föreläsningar. Samarbetet med arbetsgivare under utbildningen kan både se olika ut och fungera olika väl. Hur välfungerande samarbetet är fördjupas i avsnittet om svårigheter och utmaningar kombinationsutbildningar är förknippade med.

I kartläggningen framgår att det finns två huvudsakliga sätt att organisera apl på. Antingen att förlägga apl i sammanhängande perioder om cirka 4 till 6 veckor eller att spränga in apl varje skolvecka. De olika uppläggen har enligt utbildningsanordnare och apl-platser olika styrkor och svagheter. Det går också att förlägga merparten av apl i slutet av utbildningen, eller att förlägga apl från start. Också dessa två olika sätt att organisera apl på framhålls ha olika styrkor och svagheter. Dessa framgår av tabellen nedan.

Tabell 2. Styrkor och svagheter med olika sätt att organisera apl

Sätt att organisera apl	Upplevda styrkor	Upplevda svagheter
Sammanhängande perioder	Underlättar för arbetsplatsers planering och möjlighet att ta emot elever på apl samt möjlighet att avdela handledare	Svårare att följa upp elevernas språkutveckling
Insprängt i varje skolvecka	Mer gynnsamt för uppföljningen av elevernas språkutveckling Mer gynnsamt för att kunna individanpassa utbildningen	Risk att helheten för eleven drabbas (möjlighet att delta i olika delar av arbetet, helhetsförståelse för arbetet etc.)
Merparten av apl i slutet av utbildningen	Eleverna känner sig tryggare Ökar möjligheten att få arbete efter utbildningen	Apl blir framför allt en provningsperiod och inte primärt en utbildningssituation (där eleven får möjlighet utöva sina förmågor i autentisk miljö)
Första apl tidigt på utbildningen och jämnt utspritt	Möjlighet för eleven att förstå om yrket är något för hen Motivationshöjande för eleven	Större utmaningar för arbetsplatsen att utforma relevant apl (bl.a. pga. elevernas språknivå vid utbildningsstart)

Kartläggningens resultat pekar mot att det varierar hur väl utbildningsanordnare lyckas med att ge handledarutbildning, och att anordnarna har olika sätt att arbeta med den. Nedan ges tre exempel på hur arbetet med handledarutbildning kan se ut:

- Utbildningsanordnaren använder Skolverkets webbaserade handledarutbildning. Skolan bjuder in handledare till särskilda evenemang, exempelvis bjuder skolan på mat vid träffarna, och genomför tillsammans modul 1 i handledarutbildningen. Modul 2 arbetar handledarna själva med, för att sedan mötas på skolan och där genomföra ytterligare en modul.
- Utbildningsanordnaren använder Skolverkets webbaserade handledarutbildning, men de går också igenom hur arbetsplatsen och handledare kan stötta språkutvecklingen hos eleven, i syfte att etablera ett ”gemensamt tänk” mellan skola och apl-platser där elevens utbildning och språkutveckling är allas ansvar.
- Utbildningsanordnaren bedriver inte något omfattande arbete kring handledarutbildning eller motsvarande insatser från skolans sida. Det förekommer att branschorganisationer har egna handledarutbildningar som företagen ombesörjer att handledare går.

Den uppföljning och utvärdering som görs av apl förefaller framför allt ske på lärarnivå. Det är mindre vanligt att informationen sammanställs och att underlaget utgör en del av skolans systematiska kvalitetsarbete. Den uppföljning som görs av elevens apl på lärarnivå kan se olika ut. Det kan ske i form av trepartssamtal, besök på arbetsplatsen, genom digitala uppföljningssystem och olika former av dokumentation såsom loggbok eller yrkesdagbok. På vissa håll deltar både yrkeslärare och språklärare i samtal eller besök, på andra håll endast yrkesläraren.

I kartläggningen finns också exempel där uppföljningen av apl inte verkar gå till som det är tänkt i praktiken, exempelvis att alla inte får besök på arbetsplatsen.

Av kartläggningen framgår att det sällan sker en systematisk medverkan av branschen i uppföljning och utvärdering av kombinationsutbildningar.

3. Hinder och utmaningar

I projektets kartläggning har det framkommit ett flertal hinder och utmaningar, utifrån olika perspektiv och på olika nivåer, som kombinationsutbildningar är förknippade med. De hinder och utmaningar som beskrivs i detta kapitel är de som framstått som mest betydande och vanligast förekommande.

Av nulägesbilden i föregående kapitel framgår att en av tre kommuner inte genomför kombinationsutbildning och att de kombinationsutbildningar som kommunerna bedriver framför allt är inriktade mot vård- och omsorg. Kommunerna har dessutom sammantaget alltid sökt, och Skolverket beviljat, mer statsbidrag än kommunerna i slutändan använt. De hinder och utmaningar som beskrivs i detta kapitel ger förklaringar till varför det inte är fler som bedriver kombinationsutbildning, i större utsträckning eller med fler inriktningar och varför beviljat statsbidrag inte används fullt ut. Det finns nämligen flera skäl som tillsammans bidrar till detta. Exempelvis påverkar avsaknad av kunskap om kombinationsutbildningars effekter viljan att satsa på kombinationsutbildning. När statsbidrag beviljas och för hur lång tidsperiod samt ett minskat antal nyanlända med de förutsättningar som krävs, påverkar möjligheten att genomföra kombinationsutbildningar. Den ettåriga finansieringen påverkar även incitamenten att starta utbildning inom nya utbildningsinriktningar. Uppstart av nya utbildningsinriktningar påverkas också av svårigheter att få till samverkan mellan utbildning och arbetsliv.

Sammanfattning

- Det kan vara svårt att anordna kombinationsutbildningar. Det beror ofta på en kombination av samverkande orsaker såsom dåliga pendlingsmöjligheter till utbildningen för elever, få elever som läser sfi eller sva och begränsningar i verksamheternas förutsättningar.
- Det förekommer även att det finns begränsningar i verksamheterna som påverkar utbildningarnas kvalitet och resultat, såsom bristande tillgång till stödjande insatser och till studie- och yrkesvägledning.
- Statsbidraget är en förutsättning för att kombinationsutbildningar ska kunna genomföras, men upplevs av huvudmän inte vara tillräckligt förutsägbart för att skapa goda förutsättningar för att anordna kombinationsutbildning av hög kvalitet som leder till anställningsbarhet.
- Det är svårt att koordinera utbud och kursstarter med Arbetsförmedlingens arbetsmarknadsutbildningar. Huvudmän och utbildningsanordnare upplever att myndigheten har begränsade möjligheter att koordinera utbudet lokalt. Svårigheter kan även finnas vad gäller samverkan kring enskilda elever.
- Det är svårt för eleverna att navigera mellan olika tillämpliga regelverk och myndighetssystem, vilket kan resultera i att elever får svårt att fullfölja utbildningen. Vägledares tid upptas till stor del av samtal om elevernas studieekonomi, tid som annars hade kunnat läggas på vägledning.
- I och med att kombinationsutbildningar inte är en reglerad lärandeform uppstår ett tolkningsutrymme som bland annat rektorer och lärare upplever är osäkert att navigera i. De som organiserar, genomför och undervisar ställs inför svåra vägval, där det kan finnas olika perspektiv på kombinationsutbildningars roll som står i konflikt med varandra och det inte är tydligt vad som är rätt eller fel.
- Avsaknad av riktlinjer och annan vägledning leder till olika uppfattningar av befintligt handlingsutrymme inom ramen för styrdokumentet. Huvudmän gör idag olika, vilket leder till bristande likvärdighet i elevernas utbildning.
- Det är svårt att överblicka, utvärdera och granska kombinationsutbildningar då de genomförs så olika samtidigt som det saknas både riktlinjer och statistik. Lokalt saknas systematik i uppföljningarna. Bristen på kunskap om kombinationsutbildningars effekter påverkar kommuners vilja att satsa på dem.
- Samverkan med arbetslivet är svårt att få till. Kombinationsutbildning är både ganska okänt bland, och otydlig för, branschrepresentanter, vilket gör att det tar lång tid att skapa intresse och bygga upp samverkan kring en ny utbildning. Det finns även utmaningar kopplade till apl, såsom brist på utbildade handledare.
- Det finns ett stort behov av kompetensutveckling. Tillgången till relevant kompetensutveckling för lärare, och även andra yrkeskategorier, varierar dock över landet.

3.1 Begränsade förutsättningar att starta kombinationsutbildningar

Alla kommuner ser inte ett behov av just kombinationsutbildningar, beroende på exempelvis elevernas förutsättningar och önskemål samt förekomsten av andra utbildningsvägar. Kartläggningen visar samtidigt att det kan vara svårt att starta

upp kombinationsutbildningar även om behov finns. Det beror ofta på en kombination av samverkande orsaker. En del kommuner har exempelvis dåliga pendlingsmöjligheter och för få elever som läser sfi eller sva. Det kan också finnas begränsningar i verksamhetens förutsättningar som tillgång till personal, lokaler och utrustning. Trots att storleken på statsbidraget per årsstudieplats har ökat och krav på medfinansiering tagits bort för kombinationsutbildning som ges med stödjande insatser, räcker inte beloppen för alla huvudmän och utbildningsanordnare utifrån de förutsättningar de har. Kombinationsutbildningar är exempelvis mer resurskrävande på personal vilket kan vara svårt att lösa för organisatoriskt små vuxenutbildningar. Att starta upp kombinationsutbildning kan innebära att fler lärare måste rekryteras och att tjänsterna behöver kunna fyllas på ett bra sätt. Investeringskostnaderna vid uppstart av ny kombinationsutbildning kan också vara för stora. Det kan vara svårt att säkerställa det antal elever som krävs för att finansieringen ska gå ihop givet dessa omständigheter.

I kartläggningen har det framkommit önskemål från huvudmän och utbildningsanordnare om att staten finansierar uppstart av nya kombinationsutbildningar för att stötta utvecklingen i delar av landet där huvudmännen på grund av geografiskt läge, storlek på vuxenutbildningarna och relativt lågt elevantal har sämre förutsättningar att starta upp kombinationsutbildningar. Det har även lyfts att det kan behövas stöd för att utveckla samverkan bland kommuner med begränsad strategisk utvecklingskapacitet.

Flera intervjupersoner tar även upp lärarbristen som en hämmande faktor. Det är inte bara brist på yrkeslärare som lyfts fram utan även brist på sfi- och sva-lärare.

3.2 Avsaknad av långsiktiga planeringsförutsättningar försvårar

En av de vanligaste utmaningarna som lyfts av intervjupersoner i kartläggningen är att skapa goda förutsättningar att erbjuda utbildning av hög kvalitet som leder till att eleverna blir anställningsbara, givet hur statsbidraget är utformat.

Av kartläggningen framgår att statsbidraget för de flesta huvudmän är en förutsättning för att kombinationsutbildning ska kunna erbjudas. Att medfinansiering inte längre krävs anses dessutom ha gett ökade möjligheter att erbjuda kombinationsutbildningar.

Samtidigt framhåller flera huvudmän dels att statsbidraget, som beviljas ett år i taget, är både kortsiktigt och oförutsägbart. Förutom att beslut upplevs komma relativt kort inpå utbildningsstart, uttrycker intervjupersoner att det är en ojämnhet i hur stor andel av ansökt statsbidrag som beviljas från år till år och oklart vad besluten grundar sig på.¹⁶ Dels framhåller intervjupersoner både på regional nivå och på huvudmannanivå att avgränsningen av vad som finansieras inte är

¹⁶ Den 8 september 2022 fattades beslut för 2023. Innan dess gavs besked i december för kommande år.

ändamålsenlig utifrån ett helhetsperspektiv på att påskynda nyanländas väg till arbete genom komvux.

Intervjupersoner i kartläggningen beskriver att utformningen av statsbidraget och nuvarande statsbidragsprocess sammantaget får flera konsekvenser:

- En styrning mot att erbjuda utbildningar som inte är längre än ett år, trots att det ibland hade varit mer gynnsamt för elevernas anställningsbarhet med längre kombinationsutbildning.
- Att det blir ett risktagande att starta utbildningar som kräver nya investeringar, exempelvis i maskiner och material, när finansieringen endast är ettårig. Den risken styr huvudmän mot att inte starta kombinationsutbildning med ny utbildningsinriktning även om kompetensförsörjningsbehov inom området finns.
- Att kommuner på grund av oförutsägbarheten ”översöker” statsbidrag som de sedan ofta inte nyttjar helt, vilket leder till en ineffektiv användning av statliga medel.
- Att planering bara kan göras kortsiktigt samt att det finns kort om tid för att planera och organisera uppstart av kombinationsutbildningar. Flera intervjupersoner lyfter att centrala framgångsfaktorer för kombinationsutbildningar (se kapitel 4) inte går att säkerställa under dessa förutsättningar. Det blir exempelvis (för) kort om tid för att hinna få till ett bra samarbete med bransch och arbetsgivare. Det blir också svårt att få till kontinuitet i både utbildning och i samarbetet mellan lärare i undervisningen. Detta får sammantaget konsekvenser för utbildningens kvalitet och relevans, vilket ytterst påverkar möjligheten att påskynda nyanländas väg till arbete inom bristyrken negativt.
- Att utbildning för den allt större gruppen som behöver förberedande utbildning innan eventuell kombinationsutbildning inte stimuleras genom statsbidraget, samtidigt som statsbidrag ges för elever som kombinerar yrkesutbildning med sva på gymnasial nivå och som är relativt nära att kunna gå en vanlig yrkesutbildning. Flera huvudmän beskriver att en större andel elever på sfi har liten eller ingen skolbakgrund och att det är angeläget att utforma en välfungerande och effektiv väg för just de som står långt ifrån arbetsmarknaden. I kartläggningen framkommer önskemål om att staten borde statsbidragsfinansiera även förberedande insatser inför en kombinationsutbildning, exempelvis yrkesförberedande sfi, för att på så sätt skapa bättre förutsättningar för huvudmän att erbjuda elever sådana insatser och i förlängningen påskynda arbetsmarknadsinträdet för nyanlända.

I kartläggningen uttrycker några huvudmän att de skulle vilja se att statsbidraget i stället gavs utifrån utbildningsstarter i likhet med statsbidraget för yrkeshögskoleutbildning, vilket skulle göra det möjligt att säkra finansieringen för utbildningar längre än ett år.

3.3 Svårt att koordinera med Arbetsförmedlingen

Medan vissa huvudmän upplever att det är svårt att över huvud taget få kontakt med Arbetsförmedlingen, har andra upparbetade kanaler för dialog. Oavsett vilket upplever många huvudmän att det operativa samarbetet behöver fungera bättre. Framför allt nämns att det är svårt att koordinera utbud och kursstarter med Arbetsförmedlingens arbetsmarknadsutbildningar. Arbetsförmedlingen upplevs ha begränsade möjligheter att koordinera utbudet lokalt. Som exempel på detta beskriver några intervjupersoner att Arbetsförmedlingen kan starta upp en arbetsmarknadsutbildning med samma utbildningsinriktning som komvux redan erbjuder. Svårigheter kan även finnas vad gäller samverkan kring enskilda elever och att man använder sig av olika urvalskriterier. Lärare kan exempelvis uppleva att elever ”rycks” ur utbildningen till andra insatser utan att dialog har förts kring elevens väg till arbete. Det finns också frågetecken kring hur Arbetsförmedlingen prioriterar mellan att hänvisa till reguljär utbildning i förhållande till andra insatser, ansvarsfördelning mellan Arbetsförmedlingen och deras upphandlade utförare samt hur samverkan ska ske med dessa utförare.

3.4 Svårt att navigera mellan myndighetssystem

Huvudmannarepresentanter, rektorer och lärare beskriver i kartläggningen att olika regelverk som kan vara tillämpliga för den enskilde är svåra att navigera mellan och är svåra att få en helhetsbild av. Det vanligaste som nämns är Arbetsförmedlingens regelverk, Centrala studiestödsnämndens (CSN) regelverk för studiemedel, regelverket för den kommunala vuxenutbildningen och regelverket kring försörjningsstöd. Den så kallade gymnasielagen, lagen (2017:353) om uppehållstillstånd för studerande på gymnasial nivå, är också aktuell för vissa elever. Det händer att elever hamnar i svåra ekonomiska situationer till följd av svårigheter att navigera mellan de olika regelverken och myndighetssystemen. Beroende på bland annat eventuella tidigare studier och finansieringen av dessa, hur kombinationsutbildningen är utformad och förändringar som sker i genomförandet kan eleverna få svårt att finansiera hela utbildningen och därmed fullfölja den.

Vägledare i kartläggningen vittnar om att samtal om elevens ekonomi tar mycket tid och energi. All information måste vara individanpassad då det finns varierande möjligheter till studiefinansiering beroende på vilka myndighetskontakter eleven har. Det innebär att tid tas upp som annars hade kunnat läggas på generell och individuell vägledning, som är viktigt för elevernas inträde på arbetsmarknaden.

Ur ett organisationsperspektiv kan de många regelverken att förhålla sig till göra det till en svår uppgift att utforma och genomföra en kombinationsutbildning som inte riskerar att ge vissa elever problem med exempelvis försörjningen och därmed att fullfölja utbildningen. Det kan också vara svårt att säkerställa kontinuitet i utbildning och undervisning beroende på andra aktörers beslut om elevernas försörjning och vilka insatser de ska delta i.

3.5 Den stora variationen och avsaknad av riktlinjer påverkar likvärdigheten

Det finns ingen tydligt reglerad definition av kombinationsutbildningar utöver det som framgår av förordningen om statsbidrag för regional yrkesinriktad vuxenutbildning och det saknas även riktlinjer för hur kombinationsutbildning bör organiseras och genomföras.

Det är i dagsläget upp till respektive huvudman att besluta om och utforma kombinationsutbildningar och innehållet i dessa. Kartläggningen visar att huvudmän gör olika, vilket leder till olika framgångsrika utbildningar och till bristande likvärdighet i elevernas utbildning. Såväl huvudmän, utbildningsanordnare, rektorer, lärare som vägledare saknar vägledning kring olika aspekter av kombinationsutbildningar. Avsaknad av vägledning leder till olika uppfattningar av befintligt handlingsutrymme inom ramen för styrdokumentet. Det avser bland annat bedömning av språk- och yrkeskunskaper, vilket kursinnehåll som är relevant och bör prioriteras samt vilka anpassningar som ”får” göras. Detta får konsekvenser för undervisningen och likvärdigheten i utbildningen. Vad gäller validering, som inte är så vanligt förekommande, lyfter vissa intervjuade rektorer och lärare i projektets kartläggning att det är otydligt hur arbetsprocessen för validering ska gå till för elever på kombinationsutbildningar, som inte har svenska som modersmål, och att det saknas en modell att arbeta utifrån.

3.6 Det finns målkonflikter och dilemman

I och med att kombinationsutbildningar inte är en reglerad lärandeform uppstår enligt flera huvudmannarepresentanter, rektorer och lärare kartläggningen ett tolkningsutrymme vad gäller bland annat antagning, kursinnehåll och bedömning som upplevs som osäkert att navigera i och där det kan finnas olika perspektiv på kombinationsutbildningarnas roll och därmed relationen mellan andraspråksundervisningen och yrkesundervisningen. Rektorer som uppmärksammar detta i praktiken formulerar det som att det finns olika ”läger” som försvårar samarbete och utveckling. Olika perspektiv står ibland i konflikt med varandra och det är i flera fall inte tydligt vad som är ”rätt” eller ”fel”.

De dilemman och målkonflikter som framkommer i kartläggningen går att relatera till olika syn på vad som är kombinationsutbildningars främsta syfte. Det går att urskilja åtminstone fem olika möjliga synsätt på vad som är det främsta syftet med kombinationsutbildningar:

- *Utbildningspolitiskt synsätt:* kombinationsutbildningar bedöms utifrån elevernas utbildningsprestationer, det vill säga i vilken mån eleverna presterar i relation till vad elever ska kunna enligt läroplan och kursplaner. Kombinationsutbildningar kan exempelvis vara framgångsrika om eleverna

får godkända betyg, mer allmänt når goda studieresultat eller om utbildningarna leder till snabbare språklig progression än i reguljär sfi.

- *Arbetsmarknadspolitiskt synsätt:* kombinationsutbildningar bedöms utifrån att vara ett verktyg för snabbt inträde på arbetsmarknaden och egenförsörjning. Kombinationsutbildningar är framgångsrika om de påskyndar nyanländas väg till anställning eller egenförsörjning.
- *Integrationspolitiskt synsätt:* kombinationsutbildningar bedöms utifrån att vara ett verktyg för att skapa förutsättningar för integration och delaktighet i svenska samhället. Kombinationsutbildningar är framgångsrika om de exempelvis leder till att nyanlända både kan och vill delta aktivt i vardags-, samhälls- och arbetslivet i Sverige.
- *Regionalpolitiskt synsätt:* kombinationsutbildningar bedöms utifrån att vara ett verktyg för att möta lokala och regionala samhällsutmaningar och som bidrag till stärkt lokal och regional konkurrenskraft för hållbar utveckling. Kombinationsutbildningar är framgångsrika om de tillgodoser lokala och regionala kompetensförsörjningsbehov genom att eleverna blir anställningsbara.
- *Jämställdhetspolitiskt synsätt:* kombinationsutbildningar bör enligt detta synsätt bidra till att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. Kombinationsutbildningar är framgångsrika om de exempelvis bidrar till ökat arbetskraftsdeltagande för utrikesfödda kvinnor.

I flera avseenden ligger dessa synsätt i linje med varandra och det finns vissa synergieffekter mellan dem, men det finns också målkonflikter mellan dessa olika synsätt. Vilket synsätt man utgår ifrån leder till olika slutsatser avseende bland annat vilken roll kombinationsutbildningar har i utbildningssystemet, hur utbildningen bör utformas och vad som är ett ”bra” resultat. Exempelvis: Är kombinationsutbildningar framgångsrika om eleverna når godkända resultat och uppvisar en snabbare språklig progression, men ett fåtal går vidare till anställning? Bör kombinationsutbildningar främst ses som en sysselsättningsinsats med syfte att personer långt från arbetsmarknaden kommer närmare (men nödvändigtvis inte direkt efter utbildningen når) sysselsättning, eller bör de framför allt syfta till att möta arbetsgivares behov av arbetskraft och därmed rikta sig till personer närmre arbetsmarknaden som har relativt goda förutsättningar att möta de krav som arbetsgivarna ställer?

De olika möjliga syftena innebär att de som organiserar, genomför och undervisar inom kombinationsutbildningar har många svåra vägval att göra. Ett exempel, som flertalet huvudmän och utbildningsanordnare lyfter i kartläggningen, uttrycks ungefär så här: ”Arbetsgivare ställer höga krav på språknivå för anställningsbarhet. Samtidigt undrar man hur mycket språk som är rimligt att lära sig på kort tid, ofta inte mer än ett år, och samtidigt klara av yrkeskurser på gymnasienivå när man språkligt ofta är på sfi-nivå?”. Dilemmat går att knyta till frågan om vilket perspektiv kombinationsutbildningar främst bör utformas utifrån

– ett utbildningsperspektiv, sysselsättningsperspektiv eller ett kompetensförsörjningsperspektiv?

En annan frågeställning för huvudmän att ta ställning till, och där olika vägval görs idag, handlar om vad kombinationsutbildning bör bidra med till en yrkesbransch i förhållande till vad den ger individen på kort och lång sikt. En kombinationsutbildning leder oftast inte till en examen som kan krävas för vissa yrken. Exempelvis skulle en kombinationsutbildning med inriktning vård kunna leda till en lokal behörighet inom vård (exempelvis en lokal titel som ”vårdservicearbetare”). Fördelen är att kommunen kan säkra sitt kompetensbehov. Nackdelen är att eleven endast kan erhålla arbete som vårdservicearbetare i den kommunen. Om eleven flyttar till en annan kommun kan personen inte få arbete som vårdservicearbetare. Ur elevperspektivet har kombinationsutbildning ett fokus på att ge en kort väg från utbildning till arbete. Yrkesutbildningen blir dock en annan jämfört med om eleven hade läst en sammanhållen yrkesutbildning (vilket de dock sannolikt inte hade varit behöriga till vid tidpunkten de påbörjade kombinationsutbildning). Därtill behöver huvudmän ta ställning till vilka möjligheter kombinationsutbildningen bör ge individen att hantera förändringar på arbetsmarknaden.

Det bör nämnas att det även finns olika uppfattningar om vad en kombinationsutbildning bör ge eleverna bland branschrepresentanter. En del branschrepresentanter vill exempelvis gärna se att utbildningen ger eleverna en gedigen utbildning som förbereder inför ett föränderligt arbetsliv. Å andra sidan pekar andra röster från branschrepresentanter på kombinationsutbildningars begränsningar; att det inte är möjligt att ge en gedigen yrkesutbildning med gymnasiala yrkeskurser. Därför ser andra möjligheten att kombinationsutbildningar fokuserar på mer praktiska inslag snarare än att läsa kurser på gymnasienivå.

3.7 Samverkan med arbetslivet avgörande men svårt

Samverkan med branscher och arbetsgivare framhålls av flera huvudmän och utbildningsanordnare som avgörande för att lyckas med kombinationsutbildning. Samverkan är dock förknippad med utmaningar på olika nivåer.

Att kombinationsutbildningar organiseras och genomförs så olika, och inte har någon tydlig definition, påverkar inte bara likvärdigheten i utbildningen utan försvårar även för huvudmän och utbildningsanordnare att föra dialog om kombinationsutbildningar med branschen. Kartläggningen visar att den stora variationen gör det svårare för den nationella branschnivån att tala om utbildningsformen. I kartläggningen har det framkommit att det finns en osäkerhet hos branschrepresentanter om vad en kombinationsutbildning är. Representanter på övergripande nationell branschnivå liksom ansvariga på apl-platser har haft svårt att placera utbildningsformen bland andra yrkesinriktade utbildningar. Intervjuer med nationella branschaktörer pekar mot att de inte har någon djupare kunskap om fenomenet kombinationsutbildning. I det komplexa

kompetensförsörjningsarbetet på regional nivå kan kombinationsutbildningen under dessa förutsättningar lätt komma i skymundan.

En annan svårighet i samverkan som kommit upp i kartläggningen är brister i representation och kontinuitet i mötesfora för utbildningsplanering, såsom yrkesråd. Det kan handla om brist på deltagande från branschrepresentanter eller att sammansättningen inte är ändamålsenlig. Det förekommer att det kommer olika personer från gång till gång vilket gör det svårt att samverka.

Kombinationsutbildning och dess målgrupp är generellt ganska okänd hos arbetsgivare och arbetsgivarrepresentanter. Det tar lång tid att skapa intresse och bygga upp samverkan kring en ny utbildning. I kartläggningen framgår att det i regel krävs att huvudmän och utbildningsanordnare ägnar mycket tid åt information och dialog för att skapa förståelse för målgruppen hos arbetsgivare, vilken flexibilitet och anpassning som krävs och i grunden att se möjligheterna med kombinationsutbildning för att möta kompetensförsörjningsbehov. Intervjupersoner, ofta rektorer och utbildningsstrateger eller motsvarande, upplever ofta att de inte vet hur de ska lyckas få arbetsgivare att förstå att de måste vara beredda att anpassa sina krav och vara mer flexibla för att lösa sin kompetensbrist.

Samtidigt kan arbetsgivare uppleva att skolorna inte alltid förstår deras behov och förutsättningar. I kartläggningen framkommer det att huvudmän och utbildningsanordnare inte sällan vid utbildningsplanering får höra från bransch eller arbetsgivare att eleverna allmänt behöver ”en hög språklig nivå”, eller vid återkoppling från arbetsgivare får höra att eleverna ”måste bli bättre på språk” för att kunna få en anställning. Flera huvudmän och utbildningsanordnare ser ett behov av att få en tydligare uppfattning om vilka mer specifika yrkeskommunikativa färdigheter branscher och arbetsgivare inom olika yrkesområden bedömer att eleverna behöver.

I kartläggningen framkommer varierande utmaningar kopplade till apl. Den vanligaste utmaningen handlar om bristen på apl-platser och konkurrensen om platser från andra utbildningar. Elever på kombinationsutbildningar upplevs ofta inte vara de mest intressanta från arbetsgivarnas perspektiv. Bristen på apl-platser kan leda till förlängd studietid för eleverna eller att kombinationsutbildningar inte kan erbjudas alls. Det skapar också merarbete för vägledare som behöver revidera studieplaner.

I kartläggningen framkommer branschrepresentanter som säger att deras bransch, eller vissa branscher, kan vara dåligt rustade för att ta emot elever som läser en kombinationsutbildning. Det förekommer branschrepresentanter som efterfrågar ett närmre samarbete kring apl. De ser gärna att lärare besöker elevens apl-plats mer regelbundet, att det sker mer avstämningar under elevens apl samt att skolan ger mer information och vägledning om vad arbetsplatsen ska fokusera på.

Från ett arbetsgivarperspektiv kan det vara krävande med språksvaga elever, vilket gör att arbetsgivare kan dra sig för att erbjuda apl-platser igen och att det är

svårt att hitta passande handledare som också är intresserade av att vara handledare för personer som är språksvaga. Kombinationsutbildning kräver ett annat stöd av handledare än vad de är vana vid. Inom vissa branscher brister handledarutbildning och det är därmed inte alla elever som möter en arbetsplats med personal som rustats för att erbjuda en god handledning.

Utbildningsanordnare i kartläggningen vittnar om att okunskap och rädslor kan göra att elever inte tas emot på vissa arbetsplatser. Det förekommer också att elever blir illa bemötta under sin apl, ibland direkt kopplat till deras härkomst.

En annan utmaning med apl som framkommit är att utbildningsanordnare och arbetsgivare kan ha olika syn på syftet med apl, olika förväntningar på eleverna och i förlängningen olika syn på ansvaret för elevernas språkutveckling. Medan arbetsgivare kan ha ett nedtonat utbildningsperspektiv och fokusera på ”produktion” och apl som ett slags arbetsprov inför eventuell anställning, har utbildningsanordnare tvärtom utbildningsperspektivet i fokus – eleverna är under utbildning och på apl prövar och utvecklar eleverna sina yrkes- och språkkunskaper. Branschen kan se elevens språkträning som ett utvecklingsområde och samtidigt ett ansvar som vilar på utbildarna, medan utbildningsanordnare har ett annat perspektiv – språkutvecklingen ska ske under utbildningstiden, inklusive apl, och är ett gemensamt ansvar.

Ett annat utvecklingsområde som lyfts i kartläggningen, och som kommer från representanter från bygg- och anläggningsbranschen, är samverkan mellan utbildningar och övriga kommunala sektorer för att öka tillgången till apl-platser. Ett exempel på önskad samverkan som tas upp är att kommunen skulle kunna ställa krav vid upphandling på att vissa objekt ska byggas i medverkan av elever inom komvux, där det ingår ett åtagande att ta emot elever för apl.

3.8 Det kan finnas olika begränsningar i verksamheterna

I projektets kartläggning framkommer också att det kan finnas begränsningar hos huvudmannen och/eller utbildningsanordnare som inverkar på kombinationsutbildningarnas kvalitet och resultat.

De verksamhetsanknutna faktorer som tidigare nämnts påverkar förutsättningarna för att erbjuda kombinationsutbildning, såsom bristen på legitimerade sfi-, sva- och yrkeslärare samt tillgång till ändamålsenliga lokaler, påverkar även utbildningarnas kvalitet och resultat. Utöver dessa faktorer har framför allt tre andra begränsningar lyfts i projektets kartläggning: bristande förståelse hos beslutsfattare för vad som krävs för kvalitet i undervisningen, begränsad tillgång till stödjande insatser samt till studie och yrkesvägledning. Vissa huvudmän upplever även utmaningar vad gäller upphandling och dialog med externa utbildningsanordnare.

3.9 Bristande förståelse hos beslutsfattare

Kombinationsutbildningar ställer höga krav på såväl språklärare som yrkeslärare. För lärare är undervisning inom kombinationsutbildning ett komplext och krävande uppdrag. Undervisningen ska anpassas till en heterogen grupp av elever som ofta inte har avklarade sfi-studier men ändå studerar gymnasiala yrkeskurser på sitt andraspråk. I projektets kartläggning framkommer det att intervjupersoner som huvudsakligen har funktioner som lärare, rektorer och utvecklare/samordnare, uppfattar att beslutsfattare kan ha bristande förståelse för att kombinationsutbildning är någonting nytt och inte har insikt i vad som krävs av både lärare och organisation för en kombinationsundervisning av god kvalitet. Intervjupersonerna beskriver att det bland annat resulterar i att det sällan tidigt i planeringsprocessen tas hänsyn till förutsättningar för undervisningen, såsom didaktiska frågor, tillgång till ändamålsenliga lokaler och tillgång till lämpliga lärare. Det framhålls att kombinationen av gymnasiala yrkeskurser och sfi eller sva inte per automatik leder till goda resultat utan att det är undervisningens kvalitet som är avgörande för det.

Begränsad tillgång till stödjande insatser

Vad gäller stödjande insatser framkommer det röster i kartläggningen som menar att det inte alltid är stöd i själva utbildningen som eleverna kan behöva för att klara av den. Det som hindrar elevernas progression handlar ibland om exempelvis psykisk ohälsa, och i dessa fall hade ökad tillgång till kurator varit en mer effektiv insats att sätta in. Även från ett vägledarperspektiv lyfts behovet av kuratorer för att kunna avlasta och renodla vägledarrollen.

Elever ges inte studie- och yrkesvägledning i tillräcklig utsträckning

Studie- och yrkesvägledning är viktig för elever i kombinationsutbildning och därför ett av de områden som särskilt undersökts genom projektet. Målgruppen för kombinationsutbildning är ofta ny i Sverige och saknar den tysta kunskap som inrikes födda i många fall besitter om hur den svenska arbetsmarknaden fungerar, vad olika yrken innebär i Sverige eller möjligheten att faktiskt själv kunna välja utbildning och yrke. I kartläggningen av studie- och yrkesvägledningen kopplad till kombinationsutbildningar framgår att målgruppen har ett stort informationsbehov och att behovet i regel inte står i paritet med varken resurserna som finns och kompetensen att vägleda i mångkulturella sammanhang. Elever ges inte studie- och yrkesvägledning i den utsträckning de borde för att möjliggöra välgrundade studieval, ett hållbart arbetsliv för individen, påskyndande av arbetsmarknadsinträde och för att möta arbetsmarknadens kompetensbehov. Mycket av vägledarnas tid upptas av administration. Det tycks inte vara ovanligt att studie- och yrkesvägledningen organiseras tillsammans med administrativa funktioner.

Ett problem som uppstår när antagning, kartläggning och/eller vägledning brister är att elever kan påbörja en utbildning de inte har förutsättningar eller motivation

att klara av, vilket blir en förlust ur allas perspektiv. Branschföreträdare uppger att de kan upptäcka att elever, för vilka de ansträngt sig att skapa en apl-plats, inte är intresserade av yrket. Även intervjupersoner hos utbildningsanordnare i kartläggningen ger uttryck för att elever inte alltid vet vad de vill eller vad de gett sig in på och har bristfälliga kunskaper om vad yrket innebär. Det kan hända att elever inte är helt klara med vilken utbildning de har sökt.

De problem som studier visat präglar studie- och yrkesvägledningen i skolan generellt har även bäring på kombinationsutbildning inom komvux. Kommunerna saknar ofta tydliga riktlinjer och tydlig styrning av studie- och yrkesvägledningen. Ju större kommun och ju mer decentraliserad organisation, desto större utmaningar finns för styrningen. Det kan finnas krav på utbildningsanordnare att ha vägledare, men utan att det är närmre specificerat vad funktionen ska göra.¹⁷ I kartläggningen framkommer att det inte sällan brister i organisatoriska förutsättningar för en väl fungerande samverkan mellan vägledare och lärare för att kunna arbeta integrerat med den generella vägledningen. Avsaknad av organiserat samarbete och organiserade samsynsytter gör att det blir upp till enskilda lärares och vägledares vilja och förmåga att hitta tid för gemensam planering och skapa förståelse för varandras yrkesroll och kompetenser.

Trots att det i flera olika riktlinjer och styrdokument framhålls att studie- och yrkesvägledning är hela skolans ansvar, delegeras den ofta till vägledaren. Det kan också förekomma att den generella vägledningen i stället är delegerad till sfi-läraren eller till yrkesläraren. Den generella vägledningen kräver dock samverkan mellan olika yrkesgrupper.

Upphandling kan vara utmanande för kontinuitet i arbetet

I kartläggningen finns både huvudmän som upplever att upphandling och dialog med externa utbildningsanordnare fungerar väl, men också de som ser svårigheter i detta. Det handlar framför allt om att det är svårt och tar lång tid med nya leverantörer skapa förståelse för och samsyn kring kombinationsutbildning och vad det innebär. Nya upphandlingsomgångar gör att det kan bli byte av leverantörer och svårt att få till kontinuitet i arbetet.

3.10 Varierande tillgång till relevant kompetensutveckling

Som beskrivits ovan är undervisning inom kombinationsutbildning komplext och krävande för lärare. Det innebär även för många lärare ett helt annat sätt att arbeta. Citatet nedan från en lärare illustrerar detta:

Det är ett helt nytt sätt att jobba, det är omvälvande, ställer allt på ända.

¹⁷ Se Olofsson et al. (2017). *Styrning och organisation av den breda studie- och yrkesvägledningen – en bakgrund och tre fallstudier*.

Av projektets kartläggning framgår att det varierar vilken erfarenhet av och kunskap om att arbeta med elever som samtidigt studerar yrke och andraspråk som lärarna på kombinationsutbildning har.

Det framgår också av kartläggningen att tillgången till kompetensutveckling varierar. På vissa håll har lärare fått relevant kompetensutveckling, ofta som en del av utvecklingsarbeten av olika slag. På flera andra håll har lärare inte tagit del av någon kompetensutveckling alls. Det förekommer att undervisningens utformning lämnas åt (inte sällan icke behöriga) lärare som inte har fått möjlighet att utveckla den kompetens som krävs för en undervisning av hög kvalitet, vilket i sin tur är avgörande för att kombinationsutbildningar ska få önskad effekt. Detta bidrar till en bristande likvärdighet i elevernas utbildning.

Samtidigt som tillgången till kompetensutveckling varierar är det många som efterfrågar det, och inte endast språk- och yrkeslärare. Från både projektets kartläggning och Skolverkets samråd inom ramen för regeringsuppdraget har det framkommit att flera yrkeskategorier - lärare, rektorer, vägledare - efterfrågar kompetensutveckling kopplad till sina respektive uppdrag i relation till kombinationsutbildning.¹⁸ Det handlar exempelvis vägledning i mångkulturella sammanhang för vägledare, stöd för bedömning och betygssättning för lärare och hur rektorer och huvudmän kan driva kvalitetsarbete kopplat till kombinationsutbildningar.

3.11 Svårt att överblicka, utvärdera och granska

Att kombinationsutbildningar är ett namn som idag används för många olika utbildningar inom komvux där yrkesutbildning kombineras med språkutbildning samtidigt som riktlinjer saknas, försvårar både överblick, utvärdering och granskning. Regionalt försvåras överblicken också av att det i regel inte finns ett systematiskt sätt att följa upp utbudet.

Vad gäller utvärdering är en vanlig frågeställning hos beslutsfattare om kombinationsutbildningar är ”bra” eller inte. Oavsett vilka syften eller önskade effekter av kombinationsutbildningar man vill värdera kombinationsutbildningarna mot finns praktiska begränsningar som i dagsläget gör det svårt att undersöka detta.

Spretigheten avseende elevernas förkunskaper, utbildningens utformning och undervisningens genomförande gör det svårt att utvärdera kombinationsutbildningar som en insats och därmed svårt att dra slutsatser om kombinationsutbildningars effekter i relation till andra möjliga vägar för nyanlända att etablera sig i arbetslivet. Skolverkets uppföljning visar att studieresultaten generellt sett är bättre bland elever som läst kombinationsutbildning än studieresultaten för andra utrikesfödda som läser på komvux.¹⁹ Samtidigt har det inte gjorts någon effektanalys, vilket innebär att vi

¹⁸ Se Skolverket (2023). *Information om och stöd i genomförandet av kombinationsutbildningar inom komvux*, s.17–19.

¹⁹ *ibid*, s.7, s.39–40.

inte vet om skillnaden i resultat beror på att eleverna har läst just kombinationsutbildning eller om det exempelvis beror på att mer motiverade personer söker sig till kombinationsutbildningar.

På nationell nivå saknas dessutom statistik om kombinationsutbildningar som skulle underlätta uppföljning och utvärdering. Som tidigare beskrivits innehåller både statsbidragsredovisningen och den nationella statistiken begränsningar som gör att det inte finns en heltäckande bild av vilka elever som läst kombinationsutbildning och vad det är för kombinationsutbildning de har genomgått. Det finns exempelvis inte information om vilken utbildningsinriktning eller utformning (integrerad, kombinerad eller parallellt) som kombinationsutbildningarna har.

Något som försvårar en aggregerad resultatbild lokalt och regionalt är att uppföljningen generellt brister och att uppföljningen görs olika vad gäller både tidpunkt och information. Resultaten av kombinationsutbildningarna följs inte alltid upp och i kartläggningen har det framkommit att ett flertal huvudmän och utbildningsanordnare inte har fungerande uppföljningsrutiner.

Avsaknaden av systematisk uppföljning och utvärdering av kombinationsutbildningars resultat innebär i sin tur att det saknas viktig kunskap för att fatta beslut på olika nivåer om kombinationsutbildningar. Att kombinationsutbildningar generellt leder till jobb och snabbare inträde på arbetsmarknaden är avgörande för kommuners vilja att satsa på kombinationsutbildningar. I kartläggningen har det framkommit att kommuner drar sig för att satsa på kombinationsutbildningar då de är mer krävande samtidigt som det inte är klart om det är värt den ekonomiska risken och ansträngningen.

4. Framgångsfaktorer

Det finns begränsningar med att utifrån projektets huvudsakliga ansats, vilken har varit kartläggning, dra slutsatser om hur olika aktörer bör göra och vad som är framgångsrikt. Projektet har inte gjort någon effektutvärdering av kombinationsutbildningar. Som framgått av kapitel 2 varierar kombinationsutbildningar runtom i landet bland annat vad gäller elevernas förkunskaper, utbildningens utformning och undervisningens genomförande. Spretigheten gör det svårt att nämna kombinationsutbildningar som en insats. Det finns exempel på kombinationsutbildningar som inte har lett till att eleverna generellt bedömts vara anställningsbara av arbetsgivare, men det finns också flera exempel på kombinationsutbildningar som i hög grad har lett till anställning.

Idag saknas direkt forskning om undervisning i kombinationsutbildningar. Inte heller beprövad erfarenhet inom kombinationsutbildningar finns i större omfattning. I detta kapitel presenteras slutsatser om framgångsfaktorer som baserar sig på bästa tillgängliga kunskap som genererats inom ramen för projektet där fem regioner varit i fokus. Till viss del har befintligt underlag om kombinationsutbildningar i form av exempelvis projektutvärderingar vägts in. Projektet har även, genom de tre lärosätenas underlag, hämtat stöd från forskning och beprövad erfarenhet inom olika forskningsfält som är av relevans för kombinationsutbildningar såsom exempelvis vuxnas lärande, andraspråklärande, yrkespedagogik, studie- och yrkesvägledning och skolutveckling. Först i kapitlet adresseras dock en vanlig fundering, nämligen vilka utbildningsinriktningar som ”fungerar” som kombinationsutbildning.

Sammanfattning

- Det går inte att dra några tydliga slutsatser om vilka utbildningsinriktningar som "fungerar" som kombinationsutbildning. De utbildningsinriktningar som generellt anses fungera bättre är de där själva utbildningen och arbetsgivarna ställer lägre krav på avancerat fackspråk.
- Ett integrerat undervisningsupplägg, med tätt samarbete mellan språk- och yrkeslärare samt gemensamma lärandemål är viktiga framgångsfaktorer för undervisningen.
- Framgångsrika kombinationsutbildningar har en utformning som skapar goda möjligheter för eleverna att lyckas i form av exempelvis sammanhållna grupper, tillgång till stödjande insatser, orienteringskurser, ändamålsenliga lokaler såsom metodrum och en integrerad studie- och yrkesvägledning som en röd tråd genom utbildningen.
- En styrning, organisering och stödstruktur som möjliggör framgångsfaktorerna ovan kännetecknas bland annat av huvudmän och utbildningsanordnare som förstår vad som krävs för kvalitet i utbildningen och skapar förutsättningar för detta samt tydlighet från huvudmannens sida avseende vilken utbildning och undervisning de vill att utbildningsanordnare bedriver.
- Framgångsfaktorer i samverkan mellan utbildning och arbetsliv är att det i en tidig och nära samverkan skapas samsyn kring vad kombinationsutbildningen ska leda till, respektive parts åtaganden och vilka grundläggande färdigheter som krävs för anställning.
- Framgångsfaktorer särskilt kopplade till apl är bland annat samsyn om språkutveckling som ett delat ansvar, språkbud, utbyte utöver apl och när arbetsgivare aktivt tar ansvar för sin kompetensförsörjning och känner till de möjligheter som finns att påverka kombinationsutbildningens utformning och innehåll.
- Framgångsfaktorer i utbildningsplanering på strategisk nivå är att behovet av samverkan är förankrat hos lokala utbildningsanordnare, att samverkan utgår från befintliga samverkansarenor i regionerna och att kombinationsutbildningar får utrymme som en stående punkt i dessa arenor.
- På operativ nivå är viktiga framgångsfaktorer kopplade till att involvera fler typer av aktörer, yrkeskategorier och perspektiv tidigare i planeringsfasen: branschrepresentanter och arbetsgivare, språk- och yrkeslärare samt att vägledning inkluderas i planeringen.

4.1 Vilka utbildningsinriktningar "fungerar" som kombinationsutbildning?

En fråga som många intervjuade funderar över är vilka utbildningsinriktningar som "fungerar" som kombinationsutbildning. Som tidigare nämnts finns det olika möjliga syften med kombinationsutbildning. Om en "fungerande" kombinationsutbildning innebär att eleverna ska genomgå en relativt kort utbildning, klara av de kurser som ingår och bli anställningsbara går det utifrån kartläggningen inte att dra några tydliga slutsatser. Inte minst beror det på att

samma utbildningsinriktning kan genomföras så olika. Vissa utbildningsinriktningar verkar dock enligt flera intervjupersoner generellt passa bättre än andra – samtidigt har inte alla samma erfarenheter om en och samma utbildningsinriktning.

De utbildningsinriktningar som generellt anses fungera bättre är de där själva utbildningen och arbetsgivarna ställer lägre krav på avancerat fackspråk. I intervjuerna nämns exempelvis arbete inom godshantering, lager, fastighetskötsel och restaurang. Samtidigt är det inte alltid lika många sökande till dessa kombinationsutbildningar som de utbildningar som anses ”svårare” att få till.

Enligt samma logik framförs det att yrken eller utbildningar som innehåller mer avancerat fackspråk eller exempelvis goda matematiska förkunskaper är svårare att utforma på ett sätt som eleverna klarar av och som leder till arbete. Två exempel på sådana yrken som nämnts i kartläggningen är nätverkstekniker samt maskin- och processoperatör. Därutöver framkommer i kartläggningen att de språkliga kraven från arbetsgivare inom bygg och anläggning kan vara svåra att möta.

En utbildningsinriktning det råder delade meningar om är den överlägset vanligaste utbildningsinriktningen, vård- och omsorg. Det tycks i huvudsak dels bero på att den lokala efterfrågan varierar, dels på olika utformningar av utbildningen. Medan en del rektorer ger bilden av att arbetsgivare inom detta område är mer villiga att anställa personer med sämre språkliga förutsättningar och att en hög andel går ut i arbete, beskriver andra att patientsäkerhetskrav och beslut i kommunen om vad som krävs för att arbeta inom vård- och omsorg gör att eleverna har svårt att få anställning efter utbildningen. Det är viktigt att komma ihåg att kombinationsutbildningar inom samma utbildningsinriktning i nuläget kan vara utformade väldigt olika, förutom hur pass integrerat upplägget är, även vilka språkliga förkunskaper som i praktiken ställs, vilka kurser eleverna läser i vilken ordning och samarbetet med arbetsgivare. En del kommuner erbjuder utbildningsinriktningen i flera steg där det finns möjlighet att börja med introduktionsutbildning, för att sedan läsa mot vårdbiträde och sedan kunna bygga vidare mot undersköterska. Andra erbjuder bara en yrkesutgång eller en lokal behörighet.

Den 1 juli 2023 blir undersköterska en skyddad yrkestitel, vilket kan komma att påverka både arbetsgivares efterfrågan på kompetens och hur kombinationsutbildningar inom vård och omsorg utformas. Ett av kraven för att få rätt att använda yrkestiteln undersköterska är godkända betyg om minst 100 gymnasiepoäng i svenska eller svenska som andraspråk. Regeringen utreder nu dessutom språkkrav för personal inom äldreomsorgen.²⁰ Ett språkkrav skulle, beroende på utformning, kunna komma att påverka huvudmäns bedömning av om

²⁰ Dir. 2023:44 Språkkrav för personal i äldreomsorgen.

kombinationsutbildning med inriktning mot vård och omsorg bör erbjudas och i så fall med vilket innehåll för att utbildningen ska leda till arbete.

4.2 Vad kännetecknar framgångsrika kombinationsutbildningar?

I detta avsnitt beskrivs vad som kännetecknar framgångsrika kombinationsutbildningar, vilket baserar sig på erfarenheter från intervjupersoner i kartläggningen och vad forskning inom fält relevanta för kombinationsutbildning har visat. I informationsrutorna ges kortfattade exempel på praktiska arbetssätt och erfarenheter från de fem regioner som deltagit i projektet.

En central utgångspunkt för framgångsfaktorerna är förståelsen för att undervisningens kvalitet är avgörande för att kombinationsutbildningar ska kunna påskynda arbetsmarknadsinträdet för nyanlända.

Ett integrerat upplägg

En viktig slutsats utifrån projektets kartläggning är att kombinationsutbildningar bör bedrivas integrerat eller kombinerat, inte parallellt. Nedan presenteras några framgångsfaktorer för det integrerade upplägget:

- Ett tätt samarbete mellan språk- och yrkeslärare. Det framhålls av flera intervjupersoner som avgörande för kvaliteten på utbildningen. Att skapa detta nära samarbete kräver i sin tur utrymme i tid och resurser. Behovet och omfattningen beror bland annat på lärarnas inställning till ämnesintegrerat arbete och hur länge de arbetat tillsammans. Utrymmet handlar om avsatt tid för planering dels inför start av kombinationsutbildning så att lärare får möjlighet att sätta sig in i vad det innebär och gemensamt har tid att tänka igenom hur de vill arbeta för att nå bästa möjliga resultat. Dels gemensam planeringstid under utbildning och för utvärdering av den.
- Lärare som får stöd i att utveckla sin undervisning genom deltagande i relevant kompetensutveckling och utrymme att reflektera kring forskning och beprövad erfarenhet. Det är viktigt att det finns en struktur för det kollegiala lärandet.
- Gemensamma lärandemål. Att undervisa integrerat kräver samsyn kring både kurs- och lärandemål.
- (Rekrytering av) lärare som vill undervisa integrerat och vågar släppa invanda mönster. Att undervisa i kombinationsutbildningar ställer höga krav på såväl språklärare som yrkeslärare.
- Lärare som får arbeta med undervisning i kombinationsutbildningar tillsammans flera gånger. Det gör att lärare kan hitta sitt gemensamma sätt att arbeta ihop, lösa ut ”knutar” och komma till en fas där de kan vara ett högpresterande team.

Schemaläggning för att möjliggöra integrerat upplägg

Inom Falköpings kombinationsutbildning för kockar har de skapat scheman så att sva-läraren kan undervisa eleverna, som läser olika sva-delkurser, under samma lektion. Det möjliggör för sva-läraren att integrera sva-undervisningen med yrkesämnena. Deras erfarenheter är att för att lyckas behöver också sva-läraren finnas med på en del av yrkeslektionerna samt ha egen yrkessvenska med eleverna.

Utformning som skapar goda förutsättningar för eleverna att lyckas

Förutom en integrerad undervisning finns det även andra framgångsfaktorer kopplade till utformningen och genomförandet av kombinationsutbildningar:

- Att gruppens sammansättning inte är för heterogen avseende språknivå och skolbakgrund.
- Att genomföra utbildningen i en sammanhållen grupp under utbildningstiden. Ett stängt intag skapar bättre förutsättningar för trygga grupper. Både i projektets kartläggning och i andra undersökningar har gruppens betydelse för att främja självförtroende, motivation och utveckling hos eleverna lyfts.²¹
- Att erbjuda tillgång till olika stödjande insatser. Välutvecklade stödjande insatser under utbildningen är viktiga för att möjliggöra kombinationsutbildningar för gruppen nyanlända med kort studiebakgrund.
- Att erbjuda orienteringskurser. Av kartläggningen framstår orienteringskurser som nödvändiga för utbildningsformen.
- Att erbjuda rimlig tid och flexibilitet för eleven innan och efter utbildningen. Det kan exempelvis handla om förberedande insatser och möjlighet att återkomma efteråt för att slutföra kurser.
- Att ha tillgång till lämpliga och ändamålsenliga lokaler, såsom metodrum. Ett metodrum har stor betydelse för att på ett meningsfullt sätt kunna arbeta med elevernas andraspråksutveckling. Att få möjlighet att praktiskt träna på och tillämpa sina yrkeskunskaper utanför apl-perioderna är gynnsamt för elevernas utveckling av yrkesidentitet, förutsättningarna att tillgodogöra sig teoretiskt innehåll och för att stärka yrkeskunskaper.
- Att som huvudman, rektor och lärare ständigt reflektera och utifrån det göra förändringar i utformningen utifrån nya forskningsrön, egna och andras erfarenheter samt förändringar i omvärlden.

²¹ Se Strategirådet (2019). *Utvärdering av kombinationsutbildningar för utrikes födda*.

Prova förändringar

Tierps kommun har låtit elever som har försörjningsstöd fortsätta att ha det en tid i kombinationsutbildningen (under första halvåret) i syfte att underlätta för elever att våga prova kombinationsutbildningar. Det har gett goda resultat: cirka 85 procent av eleverna som påbörjar utbildningen väljer att fortsätta studierna, då oftast med studiemedel från CSN.

En integrerad vägledning som en röd tråd genom utbildningen

En särskild del av utformningen av kombinationsutbildningar rör studie- och yrkesvägledningen, som är central för elever i kombinationsutbildningar men som inte ges i den utsträckning som behövs. Nedan presenteras ett antal framgångsfaktorer som både bygger på projektets egen kartläggning, tidigare utvärdering av kombinationsutbildningar och forskning om studie- och yrkesvägledning:

- När studie- och yrkesvägledning är hela verksamhetens ansvar.
- Studie- och yrkesvägledning som är integrerad i undervisningen, exempelvis i form av orienteringskurser eller integrerade delar i yrkeskurser. En sammanhållen kurs är en framgångsfaktor vad gäller den generella vägledningen. När den generella vägledningen hålls samman i en orienteringskurs eller sammanhållet moment får den större plats i utbildningen och troligen mer uppmärksamhet.
- Studie- och yrkesvägledning som sker i samarbete kring vägledning i en utbildningssituation mellan skolans olika personalkategorier: vägledare, lärare och studiehandledare. Ett utvecklat samarbete mellan vägledare, lärare och studiehandledare är en förutsättning för att den integrerade generella vägledningen ska lyckas.²²
- När det sker samverkan med det lokala näringslivet i den generella vägledningen.²³
- När det finns organisatoriska förutsättningar och en genomtänkt styrning för generell vägledning och samverkan mellan olika yrkesgrupper. Exempelvis att vägledare placeras organisatoriskt och geografiskt tillsammans med den pedagogiska verksamheten (och inte med administrationen), att olika yrkesgrupper får i uppdrag att tillsammans utveckla orienteringskurser eller ett moment med inriktning mot arbetslivsorientering eller generell vägledning.

²² Se SOU (2019). *Framtidsval – karriärvägledning för individ och samhälle (SOU 2019:4)*; Sundelin, Å. (2022). *Om lärare och studiehandledares möjligheter att utveckla nyanlända elevers karriärlärande i undervisning*.

²³ Olofsson et al. (2017). *Styrning och organisation av den breda studie- och yrkesvägledningen – en bakgrund och tre fallstudier*.

- En antagningsprocess med individuell vägledning, intervjuer och/eller kartläggning framhålls av flera intervjuade som en framgångsfaktor för att få motiverade elever som har förutsättningar att klara utbildningen. Erfarenheter från både projektets kartläggning och tidigare utvärderingar av kombinationsutbildningar är att en införandet av en mer kvalificerad antagningsprocess, med noggrann kartläggning, och/eller intervjuer där lärare är involverade, har bidragit till ökad genomströmning.²⁴

En tydlig, genomtänkt och stöttande styrning och organisering

Framgångsfaktorerna ovan har handlat om utformningen och genomförandet av själva kombinationsutbildningen. I vilken mån dessa framgångsfaktorer kan säkerställas påverkas i sin tur av kombinationsutbildningens styrning, organisering och stödstrukturer. Det finns flera lärdomar från kartläggningen vad gäller vad som kännetecknar en framgångsrik styrning och organisering:

- Att huvudmän och utbildningsanordnare förstår vad som krävs för kvalitet i undervisningen och skapar utrymme för detta. Förutom framgångsfaktorerna i utformningen som nämnts ovan kan det även handla om exempelvis god framförhållning vid upphandling, vilket i sin tur möjliggör att rekrytering av lärare och anskaffning av lämpliga lokaler kan påbörjas i god tid.
- Att huvudmän är tydliga i vilken utbildning och undervisning de vill att utbildningsanordnarna bedriver. Exempelvis i form av riktlinjer och tydliga uppdragsbeskrivningar.
- Att skolledning stöttar och driver arbetet med kombinationsutbildningar. Rektors närvaro i utvecklingsarbetet är viktig.
- Att rektorer ger riktlinjer och stöd för samarbetet lärare emellan. Enbart reglering av minsta antalet timmar lärarna ”ska arbeta tillsammans” är utifrån erfarenheterna i kartläggningen inte tillräckligt, utan även vad som ska integreras och hur.
- Lärare som har tydligt ansvar och tydliga roller.
- När det skapas förutsättningar för sammanhållna studievägar och sömlösa övergångar. Dels mellan gymnasieskolans introduktionsprogram och komvux för att rusta de individer som kan vara aktuella för en kombinationsutbildning (eller annan yrkesutbildning). Dels mellan sfi och kombinationsutbildning, där kombinationsutbildning är en del i en utbildningskedja. Det finns där förberedande steg i form av exempelvis yrkesinfärgad sfi och/eller förberedande orienteringskurser som motiverar elever på lägre sfi-nivåer, synliggör möjligheterna som finns, gör intresserade elever förberedda på vad kombinationsutbildning innebär och rustade för att klara av en kombinationsutbildning. Erfarenheter från Region Skåne är att de som har

²⁴ Oxford Research (2019) *Lärande utvärdering av YFI: Yrkesutbildning med integrerad språkutbildning för invandrare. Slutrapport för den lärande utvärderingen*; Strategirådet (2019). *Utvärdering av Stockholms stads kombinationsutbildningar för utrikes födda. Slutrapport.*

förberedande steg lättare fyller sina kombinationsutbildningar än de som inte har det.

- Möjlighet ges för både rektorer, pedagogiska ledare, lärare och vägledare att delta i relevant fortbildning.

Exempel på utvecklingsarbete

I kartläggningen har det framkommit flera exempel på initiativ från huvudmän och utbildningsanordnare för att utveckla styrning, organisering och genomförande av kombinationsutbildningar. Kartläggningen har även visat att regionalt utvecklingsansvariga kan ta initiativ för att stimulera utveckling. Nedan ges några exempel från kartläggningen.

Forum för att diskutera utvecklingsfrågor

Uppsala kommun har rektorsmöten där alla utbildningsanordnare ska delta för att diskutera utvecklingsfrågor. Det är ett uppskattat och givande forum såväl för kommunen som för utbildningsanordnarna.

Särskild resurs som arbetar med utveckling

Skellefteå kommun har goda erfarenheter av att på huvudmannanivå har satsat på en särskild resurs som enskilt arbetat med frågan om kombinationsutbildningar. Det har underlättat utvecklingen av kombinationsutbildningar och Skellefteå erbjuder idag ett flertal.

Kommuner som går samman i gemensam utvecklingsinsats

Genom avtalssamverkan har de 13 kommuner som ingår i Göteborgsregionen (GR) under tio år samarbetat kring yrkesutbildningar med språkstöd, en slags regional form för kombinationsutbildning. Respektive kommun är huvudman för utbildningarna, men elever välkomnas från hela regionen och statistikuppföljningen är regional. Samtal kring upplägg, antagning och kvalitet förs löpande i ett nätverk med vuxenutbildningens chefer vid månadsvisa träffar. GR kan vara kommunerna behjälpliga att söka medel. Det finns en regional resurs för rektorstöd och förstelärarytöd. Under flera års tid har GR erbjudit verksamheter som bedriver yrkesutbildning med språkstöd att delta i kompetenshöjande insatser med forskning och beprövad erfarenhet som grund. Bland annat har skolledningarna rustats kring hur de kan leda och styra en vuxenutbildning som erbjuder yrkesutbildning med språkstöd. Även lärare har erbjudits kompetensutveckling i kortare och längre projekt och det har också tagits fram resurser (såsom filmer) för lärare, skolledare och huvudmän som stöd för hållbart förändringsarbete.

Detta samarbete är ett exempel som visar på möjligheterna som finns att erbjuda kvalitativ kompetensutveckling, som kan vara svår att driva och finansiera på egen hand, om ett par eller flera kommuner/huvudmän går samman.

Regionen stimulerar utveckling

I Region Skåne bedrivs ett arbete kring utlysning av Utvecklingsmedel för stärkt yrkesvux som främjar utökad utbildningsutbud inom bristyrken, utökad samverkan mellan kommuner/kommuner och arbetsgivare och bättre tillgång till apl.

En tidig och nära samverkan mellan utbildning och arbetsliv

Samverkan mellan utbildning och arbetsliv är avgörande för kombinationsutbildning, men är som kartläggningen visat svår att få till i praktiken. Nedan presenterar vi vad som kännetecknat de kombinationsutbildningar där samverkan fungerat väl och resulterat i relevanta kombinationsutbildningar som leder till arbete.

- Ett nära lokalt samarbete med kommunernas näringslivsansvariga och branschföreträdare – inte bara med branschorganisationer utan även med olika arbetsgivare och företagare för att säkerställa att innehållet får en acceptans och att arbetsgivare är villiga att bistå med apl-platser.
- När det finns en funktion som har till uppgift att ”lägga örat mot rälsen” för att höra vad branscher och företag i närområdet har för kompetensbehov.
- När det har skapats samsyn kring vad kombinationsutbildning är för typ av utbildning och vad utbildningen ska leda till i termer av anställnings/arbetsmöjligheter.
- När det skapats samsyn om vilka åtaganden som branschen måste göra och vad utbildningsanordnaren gör.
- Att det förs dialog för att skapa gemensam förståelse för vilka grundläggande färdigheter, inte minst yrkeskommunikativa färdigheter, som behövs för anställning inom aktuellt yrkesområde.
- När branscher är delaktiga i marknadsföringen, exempelvis genom att sprida vidare information om utbildningen i sina nätverk och prata om den på kompetens- och utbildningsmässor.

Det finns även framgångsfaktorer särskilt kopplade till apl:

- När det har skapats samsyn om att språkutveckling är ett delat ansvar mellan utbildningsanordnare och apl-plats.
- När det sker utbyte mellan arbetsplats och utbildning, förutom apl genom exempelvis lektionsbesök från branschen, studiebesök, fältstudier.
- När det finns välutbildade apl-handledare med kunskap om hur de kan hjälpa eleverna i sin språkutveckling. I exempelvis Uppsala kommun har utbildningsanordnare för barn och fritid infört handledarträffar inför varje kursstart, vilket gett positiv effekt i och med att sammankomsten gett möjlighet att utbyta idéer och erfarenheter.
- När det finns en bredare beredskap på arbetsplatserna för att möta elever med lägre språknivå. Det möjliggör för lärare att arbeta med det som branschen efterfrågar.
- När det finns språkombud på arbetsplatserna. Språkombud, som i nuläget framför allt inom vård- och omsorg, uppfattas underlätta för apl-platserna att förstå vad man kan förvänta sig av eleverna och vara en resurs för eleverna både under apl och för elever som får anställning efter avslutad utbildning.

När språkombud används är det viktigt att det är tydligt hur den rollen förhåller sig till apl-handledarrollen på arbetsplatserna och att även språkombuden kan behöva utbildning för sin roll.

- När arbetsplatser har arbetat med attityder att ta emot utrikesfödda på apl och som kollegor generellt, och där regionalt utvecklingsansvariga bidragit till arbetet med att påverka branschernas attityder och värderingar till att ta emot utrikesfödda.
- När arbetsgivare har en kompetensförsörjningsplan och aktivt tar ansvar för sin kompetensförsörjning.
- När arbetsgivare känner till de relativt stora möjligheter som finns att påverka kombinationsutbildningens utformning och innehåll och ser möjligheten till delaktighet som en vinst. I kartläggningen framkommer att kombinationsutbildningens förhållandevis begränsade format möjliggör att bjuda in till samtal om vilket innehåll den bör ha både inför och under genomförandet. Ur ett arbetsgivarperspektiv kan det ses som en styrka med kombinationsutbildningar i förhållande till andra yrkesutbildningar, där detta utrymme kan vara mer begränsat.
- När huvudmannen följer upp utbildningen och för en dialog med utbildningsanordnare om hur väl de lyckas med sin apl.
- Att regioner uppmuntrar och stöttar branscher/arbetsgivare inom framtidsyrken att arbeta med utveckling av sin attraktivitet och att de i högre grad erbjuder apl-platser.

Exempel på framgångsrik samverkan

Kombinationsutbildningen Gästservice i Bollnäs har byggts upp i tät samverkan med Scandic Hotel på orten. Representanter från hotellet medverkade även vid antagningsprocessen.

Kombinationsutbildningen är ett år, och under den andra halvan av året finns det möjlighet för eleverna att fortsätta utbildningen som lärlingar.

Utbildningen är delvis förlagd till hotellet, och flera av hotellets ordinarie medarbetare har viktiga roller i utbildningens utformning. Under de praktiskt inriktade undervisningstillfällena på hotellet finns en lärare som är både språk- och yrkeslärare på plats. Handledaren och dennes chef planerar tillsammans med läraren de praktiska göromålen och hur den språkliga delen kan fogas till arbetsmomenten. Alla handledare går Skolverkets handledarutbildning.

För Scandic handlade det om att säkra den långsiktiga rekrytering som med åren blivit allt svårare, i synnerhet efter pandemin. Malin Ahlman, hotelldirektör på Scandic i Bollnäs, upplever att utbildningen fungerar över förväntan:

Vi är mer än nöjda. Jag ser det som en fantastisk möjlighet att kunna vara med och påverka och vara en del av utbildningen. Vi vill gärna vara med som goda samhällsaktörer och för våra egna medarbetare är det en möjlighet att utvecklas. Jag vet faktiskt inte varför inte fler arbetar på det här sättet. De kanske helt enkelt inte har provat?

Det kom 60 ansökningar till de 12 utbildningsplatserna. Utbildningen pågår fortfarande men resultaten pekar redan mot att det är en lyckad samverkan – elva av tolv elever har hittills fått erbjudande om sommarjobb. Läs gärna mer om utbildningen på Skolverkets hemsida.²⁵

Utbildningsplanering på strategisk och operativ nivå

Nedan presenteras, med utgångspunkt i kartläggningen i de fem regionerna, slutsatser framgångsfaktorer kopplade till samverkan på strategisk och operativ nivå för att öka bidraget till den regionala kompetensförsörjningen.

På strategisk nivå är framgångsfaktorer:

- Att behovet av samverkan för kombinationsutbildningar är förankrat hos lokala utbildningsanordnare, där mandatet över utbildningsplaneringen finns.
- Att samverkan med branscher, arbetsgivare och andra aktörer kring kombinationsutbildningar utgår från lokala förutsättningar och befintliga samverkansarenor i regionerna. Det tar effektivt till vara på medverkande aktörers tid och engagemang.
- Att kombinationsutbildningar får särskilt utrymme som stående punkt. Det medvetandegör utbildningsformen och gör det möjligt att tillsammans identifiera behov, förutsättningar och möjligheter samt former för samverkan.

²⁵ Läs gärna mer om utbildningen på Skolverkets hemsida: <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/inspiration-och-reportage/samverkan-med-branschen-baddade-for-succe>

På operativ nivå är viktiga framgångsfaktorer kopplade till att involvera fler typer av aktörer, yrkeskategorier och perspektiv tidigt i planeringsfasen:

- Att branschrepresentanter med erfarenhet och kunskap om blivande arbetsplats(er) är med i början när en ny kombinationsutbildning börjar skissas. Erfarenheter från kartläggning är att det är nödvändigt att det finns en mottagare efter slutförd utbildning. Kurssammansättningen och kursinnehållet planeras gemensamt och diskussioner förs om hur utbildningen ska ges, vilken längd den bör ha, apl och tillgången till apl-platser, hur utbildningen ska marknadsföras.
- Att involvera språk- och yrkeslärare så tidigt som möjligt i planeringsprocessen.
- Att vägledning inkluderas i planeringsstadiet så att det blir en integrerad del i utbildningen. Det minskar risken att vägledning blir en informationskompakt engångsföreteelse.

5. Rekommendationer och avslutande diskussion

Sammanfattning

- Utvecklingsarbete bör ske på flera nivåer och av flera olika aktörer för att skapa en bättre systemstruktur och bättre förutsättningar för kvalitet, likvärdighet och kontinuitet i kombinationsutbildningar.
- Den nationella nivån bör öka likvärdigheten i organisering och genomförande av kombinationsutbildningar genom att ge riktlinjer, vägledning och fortsatt stöd.
- Skolverket förordar att kombinationsutbildningar bedrivs integrerat eller kombinerat och att de riktar sig till elever på sfi eller sva på grundläggande nivå. Skolverket förordar inte att kombinationsutbildningar bedrivs parallellt och/eller riktar sig till elever på sva på gymnasial nivå. Dessa rekommendationer är relevanta både för den nationella och lokala styrningen.
- Huvudmän och utbildningsanordnare bör utveckla sin styrning och organisering utifrån identifierade framgångsfaktorer för att säkerställa relevanta kombinationsutbildningar och en integrerad undervisning av hög kvalitet som påskyndar nyanländas väg till arbete.
- Huvudmän och utbildningsanordnare bör i olika avseenden stärka det systematiska kvalitetsarbetet kring studie- och yrkesvägledning inom komvux generellt, i vilket kombinationsutbildning är en del. Exempelvis att ha en plan för studie- och yrkesvägledning som både genomförs och följs upp samt att skapa organisatoriska förutsättningar för samverkan mellan vägledare och lärare.
- Det behövs fortsatta insatser för att öka kunskapen om kombinationsutbildningar, däribland forskning, uppföljning och utvärdering.
- Att kombinationsutbildningar i allt högre grad riktar sig till utlandsfödda med relativt sett starkare språkkunskaper aktualiserar frågor om vilken roll kombinationsutbildningar kan och bör ha i utbildningssystemet, och väcker frågor om vilka vägar från studier till arbete som finns för den relativt stora grupp nyanlända som har kort utbildningsbakgrund.

5.1 Rekommendationer

Projektets kartläggning har visat att utvecklingsarbete bör ske på flera nivåer och av flera olika aktörer för att skapa en bättre systemstruktur och bättre förutsättningar ökad likvärdighet, kvalitet och kontinuitet i kombinationsutbildningar.

I detta avsnitt presenteras ett antal rekommendationer om vad som bör göras på olika nivåer, och som tar utgångspunkt i vad som framkommit om hinder och utmaningar samt framgångsfaktorer under projektets gång.

5.1.1 Ökad likvärdighet genom nationell vägledning och stöd

Det blir allt vanligare att läsa kombinationsutbildning samtidigt som det finns en bred variation i hur kombinationsutbildning organiseras och genomförs. Den nationella nivån skulle kunna öka likvärdigheten i organisering och genomförande av kombinationsutbildningar genom vägledning och stöd.

Statsbidraget fyller en avgörande roll för att möjliggöra kombinationsutbildningar. Det är viktigt att statsbidraget är utformat på ett sätt som ligger i linje med kunskap om vad som fungerar och i linje med kombinationsutbildningens grundläggande idé om att potentialen ligger i undervisning i glappet mellan elevens språknivå och den gymnasiala yrkesutbildningens förväntningar på språknivå. Utifrån detta förordar Skolverket följande:

- Kombinationsutbildningar ska bedrivas integrerat eller kombinerat, inte parallellt. Detta bör harmonieras med regleringen i statsbidragsförordningen för regionalt yrkesvux.
- Kombinationsutbildningar ska rikta sig till elever på sfi eller sva på grundläggande nivå, inte sva på gymnasial nivå. Även detta bör harmonieras med regleringen i statsbidragsförordningen för regionalt yrkesvux.

Dessa två rekommendationer har även lämnats i Skolverkets redovisning av uppdraget Information om och stöd i genomförandet av kombinationsutbildningar inom komvux.²⁶

För att satsningar på kombinationsutbildningar, som sker både från nationellt, regionalt och lokalt håll, ska ha så stor effekt som möjligt för såväl eleverna, kommunerna och för kompetensförsörjningen, finns behov av riktlinjer samt vägledning och ett fortsatt stöd till huvudmännen. Skolverket avser därför att under 2023 arbeta vidare med

- att utreda möjligheten att samla in uppgifter om kombinationsutbildningar som en del i Skolverkets ordinarie insamling till den officiella statistiken. Exempelvis uppgifter om genomförande (integrerat, kombinerat, parallellt), antal elever, utbildningsinriktningar, genomströmning och studieresultat. Aktörer på lokal och regional nivå skulle med fördel i sin uppföljning av kombinationsutbildningar och dess resultat kunna utgå från den struktur för uppföljning som Skolverket tar fram.
- framtagande av riktlinjer för hur kombinationsutbildningar ska genomföras, exempelvis vad gäller omfattning, språklig nivå och organisation av undervisningens genomförande.
- stöd och information kring organisering och genomförande av kombinationsutbildningar, inklusive kompetensutveckling.

²⁶ Skolverket (2023). *Information om och stöd i genomförandet av kombinationsutbildningar inom komvux*, s.49.

- nätverk för olika funktioner såsom rektorer, lärare och vägledare som arbetar med kombinationsutbildningar.
- tydliggörande av den generella studie- och yrkesvägledningen som en viktig del av kombinationsutbildningen.
- kompetenshöjande insatser i språk- och yrkesintegrerande undervisning.
- att vid behov föreslå ytterligare förändring av regleringen av kombinationsutbildningar i förordning (2016:937) om statsbidrag för regional yrkesinriktad vuxenutbildning eller annan förordning utifrån Skolverkets framtagna riktlinjer för kombinationsutbildningar.

Utöver redan planerat arbete och stöd samt utifrån identifierande behov kommer Skolverket att överväga ytterligare insatser:

- Framtagande av yrkespaket för kombinationsutbildningar med utgångspunkt i befintliga nationella yrkespaket.
- Stöd till huvudmän och rektorer kring den individuella studieplanen som verktyg för elever som läser kombinationsutbildningar.
- Stöd till arbetsplatser som handleder elever inom kombinationsutbildningar, exempelvis genom att utveckla Skolverkets handledarutbildning eller stöd kopplat till handledarutbildning.
- Stöd för validering ur ett andraspråksperspektiv.
- Stödmaterial kring grundläggande färdigheter inom olika yrkesområden – litteracitet, numeracitet och digital kompetens.
- Stöd för bedömning av elever inom kombinationsutbildningar.
- Utveckling av arbetet med språkstöd/språkbud för spridning till fler branscher.
- Sprida information om möjligheten för yrkeslärare att utöka sin legitimation med behörighet i svenska som andraspråk genom Lärarlyftet.

5.1.2 Utvecklad styrning och organisering

Som tidigare nämnts behöver styrning, organisering och stödstrukturer skapa förutsättningar för en kombinationsutbildning som är relevant och som kan påskynda elevers arbetsmarknadsinträde. Nedan presenteras centrala slutsatser och rekommendationer riktade till huvudmän och utbildningsanordnare för kombinationsutbildning. Med utbildningsanordnare avses genomgående både verksamhet i egen regi och upphandlad verksamhet.

Ge styrning och stöd

Kombinationsutbildningar ska bedrivas som en sammanhållen utbildning och integrerat så långt det är möjligt. Språk- och yrkeslärare behöver ges förutsättningar att genomföra en ämnesintegrerad planering, undervisning och uppföljning av utbildningen.

Kombinationsutbildning ska inte bedrivas parallellt. Om avgörande förutsättningar inte kan ordnas för ett integrerande upplägg kan det ses som en anledning att fundera på om andra former kan/bör ordnas antingen som ett första steg eller i stället för kombinationsutbildning.

Huvudmän och utbildningsanordnare bör dessutom säkra

- utrymme i tid och resurser för lärare. Utrymmet handlar både om avsatt tid för planering inför start av kombinationsutbildning, gemensam planeringstid under utbildning och för utvärdering av den.
- möjlighet för rektorer, språk- och yrkeslärare, vägledare och andra yrkesroller kopplade till kombinationsutbildning att delta i relevant kompetensutveckling.
- tillgång till lämpliga och ändamålsenliga lokaler.
- kontinuitet och långsiktighet inom ramen för sina respektive mandat. Huvudmän och utbildningsanordnare bör sträva efter att möjliggöra att samma lärare får arbeta med undervisning i kombinationsutbildningar tillsammans flera gånger, att det finns en god och kontinuerlig kommunikation med exempelvis Arbetsförmedlingen kring anvisningar och mellan huvudman och eventuella externa utbildningsanordnare.
- tydlighet i vilken utbildning och undervisning huvudmannen vill att utbildningsanordnarna bedriver. Vid utbildning på entreprenad är detta av särskild vikt.
- att rektorer både ger riktlinjer och stöd för samarbetet lärare emellan.
- att det finns möjlighet och resurser att erbjuda eleverna relevanta stödjande insatser.
- en planering (organisering av verksamhet, systematik i antal kursstarter, schemaläggning etcetera) som möjliggör sammanhållna grupper.

Stärk antagningen samt studie- och yrkesvägledningen

Studie- och yrkesvägledning har utgjort ett av projektets fördjupningsområden och genom detta har ett flertal rekommendationer särskilt kring vägledningen identifierats. Elever bör få ökad tillgång till både generell och individuell studie- och yrkesvägledning utifrån syftet att de ska göra informerade studieval, påskynda arbetsmarknadsinträde och för att möta kompetensbehov. Det bör i högre utsträckning än idag ses som hela verksamhetens ansvar att elever ges studie- och yrkesvägledning.

En fungerande och hållbar vägledning kräver organisatoriska förutsättningar och en genomtänkt styrning. De viktigaste rekommendationerna handlar därför om att i olika avseenden utveckla och stärka det systematiska kvalitetsarbetet kring studie- och yrkesvägledning inom komvux generellt, i vilket kombinationsutbildning är en del. För att möjliggöra ökad tillgång till studie- och yrkesvägledning bör

- huvudmän ha en plan för studie- och yrkesvägledning där kombinationsutbildning omfattas. Planen behöver brytas ner i aktiviteter av den operativa utbildningsverksamheten oavsett regi. Planen bör följas upp årligen som en del av det systematiska kvalitetsarbetet.
- huvudmän och utbildningsanordnare ha rutiner/dokumenterade arbetsätt för samverkan kring övergångar mellan gymnasieskolans introduktionsprogram och komvux (inklusive kombinationsutbildning) samt övergångar från sfi till kombinationsutbildning (särskilt om de finns i olika organisationer).
- utbildningsanordnare skapa organisatoriska förutsättningar för samverkan mellan vägledare och lärare för att kunna arbeta integrerande med den generella vägledningen. Lärare och vägledare behöver ges förutsättningar i form av uppdrag, tid och plats att arbeta gemensamt.
- huvudmän och utbildningsanordnare säkerställa att det på respektive nivå finns rutiner som kan tillse att ett avgångssamtal/övergångssamtal sker med alla som hoppar av en kombinationsutbildning. Rutinerna bör dock inte endast gälla kombinationsutbildning utan även övriga utbildningar inom komvux.

Projektets iakttagelser föranleder även några rekommendationer kopplade till integreringen av studie- och yrkesvägledningen i kombinationsutbildning:

- Utbildningsanordnare bör erbjuda generell vägledning i en sammanhållen kurs (eller motsvarande) så som en orienteringskurs. Den generella vägledningen kan dock även ske som integrerade delar i yrkeskurser, då är det dock särskilt viktigt att säkerställa att vägledningen verkligen får utrymme i praktiken.
- Huvudmän och utbildningsanordnare bör renodla och förtydliga vägledaruppdraget till att fokusera mer på studie- och yrkesvägledning och mindre på administrativa uppgifter.
- Huvudmän och utbildningsanordnare bör säkerställa att samtliga sökande får studie- och yrkesvägledning genom individuellt vägledningssamtal inför antagning till en kombinationsutbildning.

5.2 Avslutande diskussion

Projektet har genom sin kartläggning kunnat sammanställa kunskap om kombinationsutbildningar vad gäller bland annat hur vanliga de är samt hur de planeras, organiseras och genomförs. Kartläggningen har också resulterat i iakttagelser om vad som kännetecknar framgångsrika kombinationsutbildningar och ett antal rekommendationer har lämnats. Det står dock klart att det behövs fortsatta insatser för att öka kunskapen om kombinationsutbildningar, inte minst direkt forskning om kombinationsutbildningar samt uppföljning och utvärdering av dem. En viktig fråga är vilka effekter kombinationsutbildningar ger i relation till andra insatser och utbildningsvägar för nyanlända. Tydligare riktlinjer om vad en kombinationsutbildning är och hur den bör genomföras, samt tillgång till

statistik om kombinationsutbildningar, skulle öka möjligheterna att besvara frågan.

Skolverkets uppföljning visar att tidpunkten för inträde i arbetslivet i genomsnitt är betydligt kortare för elever som avslutat kombinationsutbildning än andra utrikesfödda som avslutat en yrkesutbildning 2017–2019. Eleverna på kombinationsutbildning har dessutom varit betydligt kortare tid i Sverige. Eleverna som läst kombinationsutbildning var dock generellt sett etablerade på arbetsmarknaden i lägre utsträckning - särskilt de som läst mindre än 400 verksamhetspoäng.²⁷ Resultaten pekar på att huvudmän och utbildningsanordnare har en både viktig och svår avvägning att göra mellan att förkorta vägen från studier till arbete men att inte förkorta studierna till den grad att eleverna inte har tillräckliga kunskaper för att etablera sig på arbetsmarknaden. Idag väljer huvudmän och utbildningsanordnare att ge olika långa kombinationsutbildningar, utan tillgång till aggregerad kunskap om effekterna av dessa val, vilket både belyser behovet av riktlinjer kring omfattning och bättre möjligheter till uppföljning av kombinationsutbildningar.

Projektets kartläggning har visat att kombinationsutbildningar i allt högre grad riktar sig till utlandsfödda med relativt sett starkare språkkunskaper. Projektet fokuserar på kombinationsutbildning, men dessa iakttagelser aktualiserar frågor som handlar om hur utbildningssystemet i en bredare bemärkelse är organiserat för att påskynda etableringen av utrikesfödda, särskilt nyanlända, på arbetsmarknaden.

Den stora potentialen med kombinationsutbildningar är, som tidigare nämnts, att bedriva integrerad undervisning i glappet mellan elevens faktiska språknivå och den nivå som krävs för att kunna tillgodogöra sig den gymnasiala yrkesutbildningen. När detta glapp minskar i och med att de språkliga kraven höjs finns en risk att själva syftet med kombinationsutbildningar till stor del går förlorat, samtidigt som det ur ett kompetensförsörjningsperspektiv kan innebära att behovet av kompetens kan tillmötesgå snabbare genom att personer som står närmre arbetsmarknaden antas till utbildningarna. Utvecklingen aktualiserar frågan om vilken roll kombinationsutbildningar kan och bör ha i utbildningssystemet.

Utvecklingen innebär också att kombinationsutbildning inte blir aktuellt för en relativt stor grupp nyanlända som har kort utbildningsbakgrund. För dessa personer kan vägen genom sfi till att bli behörig för vidare utbildning vara lång och det är angeläget att förkorta deras väg till arbete. Utbildningsanordnare vittnar om elever på de lägre sfi-nivåerna som ”fastnar” i sin utveckling och tappar motivationen men också elever som är väldigt motiverade och snabbt vill ut i arbete, där förberedande yrkesutbildning i båda fallen skulle kunna fylla en viktig funktion. En del huvudmän erbjuder redan idag sådana utbildningar medan andra inte gör det, delvis på grund av bristande ekonomiska förutsättningar.

²⁷ Skolverket (2023). *Information om och stöd i genomförandet av kombinationsutbildningar inom komvux*, s.51–52.

Referenser och vidare läsning

- Olofsson, Jonas, Lovén, Anders & Deliér, Erik. (2017). *Styrning och organisation av den breda studie- och yrkesvägledningen – en bakgrund och tre fallstudier.*
- Oxford Research (2019). *Lärande utvärdering av YFI: Yrkesutbildning med integrerad språkutbildning för invandrare. Slutrapport för den lärande utvärderingen.*
- Prop. 2019/20:105. Komvux för stärkt kompetensförsörjning.
- Prop. 2021/22:159. Dimensionering av gymnasial utbildning för bättre kompetensförsörjning.
- Skolverket (2022). *Kartläggning av kombinationsutbildningar – Delrapport inom ESF-projektet Kombinationsutbildning sfi.*
- Skolverket (2023). *Information om och stöd i genomförandet av kombinationsutbildningar inom komvux. Redovisning av regeringsuppdrag. (Dnr. 2021:2069).*
- SOU (2019). *Framtidsval – karriärvägledning för individ och samhälle. (SOU 2019:4).*
- Strategirådet (2019). *Utvärdering av kombinationsutbildningar för utrikes födda.*
- Sundelin, Å. (2022). *Om lärare och studiehandledares möjligheter att utveckla nyanlända elevers karriärlärande i undervisning.* Tillgänglig på internet: <http://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:1701351/FULLTEXT01.pdf>

Vidare läsning

För forskning och beprövad erfarenhet rörande undervisning inom kombinationsutbildningar finns material som kontinuerligt publiceras på [NC:s hemsida](#).

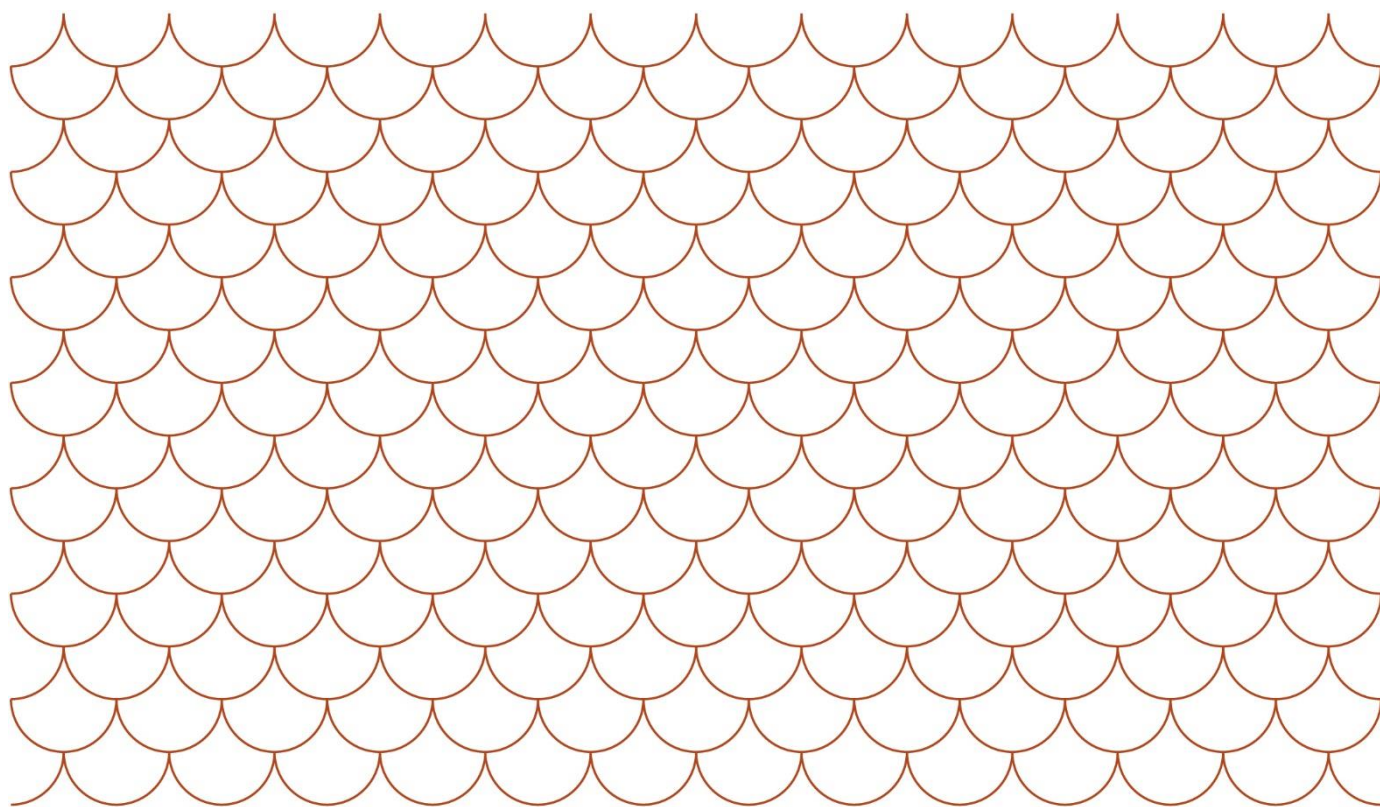
[Informationsfilm](#) om vad kombinationsutbildning är framtagen av Skaraborgs kommunalförbund.

Stöd för planering, genomförande och utveckling i arbetet med kombinationsutbildningar på [Skolverkets hemsida](#).

[Checklista](#) för att stimulera samverkan mellan kommuner och branscher gällande yrkesvux framtagen av SKR tillsammans med Svenskt Näringsliv.

[Webbseminarier, presentationer och samtalsunderlag](#) kring språk- och yrkesintegrerande arbetssätt framtaget av NC.

[Fem lärande exempel från språk- och yrkesintegrerande arbetssätt](#) i kombinationsutbildningar finns på Skolverkets hemsida.

Skolverket

www.skolverket.se